Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FORTIDS VEJE

HISTORISK LÆSNING

A. F. og Elonore Tscherning.

REDAKTION HAL KOCH

Digterpræsten paa Helgeland — Politikeren Magnus Beringskjold — Da landsdommeren paa Bækkeskov blev myrdet — 1. maj 1929 — En demokratisk aristokrat.

DET DANSKE FORLAG

FORTIDS VEJE

HISTORISK LÆSNING

REDIGERET AF
HAL KOCH

VIII

DET DANSKE FORLAG - KØBENHAVN

1949
DET DANSKE FORLAG . VESTRE BOULEVARD 47 . KØBENHAVN V

PEDERSEN & LEFEVRE KØBENHAVN V

PETTER DASS
DIGTERPRÆSTEN PAA HELGELAND

Af sognepræst *Peter Riemann.*

Tiden, stedet, manden.

Tiden er slutningen af 17. aarh., Christian Vs, Griffenfelds, Leonora Christinas og Thomas Kingos tid. Enevælden er nylig indført i dobbeltriget Danmark-Norge og har faaet litterær udformning i Kongeloven og Christian Vs danske og norske love. Og den hersker med stor autoritet; man bøjer sig i ærefrygt for kongen og adlyder punktligt hans love. Og samtlige pennens mænd baade fra videnskab og digtning kappes om at prise ham, hvad enten det saa sker af oprigtighed eller i forventning om forfremmelse indenfor hver enkelts omraade. Som i det øvrige Europa var barokkens smag og stil herskende. Man elskede former overlæssede med enkeltheder, paa bygninger, stole og klædedragt, i billedets kunst saavel som i ordets. Og midt igennem den almægtige teologi og dens uundværlige hjælper latinen banede digtningen paa modersmaalet sig langsomt men sikkert frem.

Stedet er det nordlige Norge oppe omkring polarkresen, hvor uendelige vidder og højder i hav og klipper og skær prægede sindene med alvor og tyngde. Langt var der mellem menneskene og vanskelig og anstrengt var forbindelsen med de mildere lande mod syd. Posten kom ikke daglig. Samfærdslen gik over havet, og det rejste sig undertiden i vælde og slugte baade skib og mennesker, før budskabet naaede frem. Vinteren var lang, saa den syntes

aldrig at faa ende. Men den mægtige natur skabte et særpræget folkefærd med egne livsformer og stærke karakterer.

Og endelig er *manden* præst og digter. Paa alle aandslivets omraader mærkede man dengang teologiens indflydelse, og de fleste af tidens personligheder bar kjole og krave. Men bag det ærværdige ydre bankede der ofte, og ikke mindst i dette tilfælde, et varmt hjerte for den menighed, som var præstemanden betroet, og dyb sans for modersmaalets udbredelse og trivsel.

Hans navn var P e t t e r P e t t e r s ø n D a s s. Ligesom hans større kollega baade ved pennen og i kjolen, Thomas Kingo, havde han skotsk blod i aarerne. Faderen udvandrede fra Skotland paa grund af overgreb fra regeringen mod den presbyterianske kirke, han tilhørte, og bosatte sig i Bergen, sandsynligvis som købmand. Siden giftede han sig med Maren Falch paa Helgeland og forlagde sit købmandsskab til svigerfaderens hjem paa Nord-Herø. Her fødtes Petter Dass 1647.

Uddannelsen.

Kun knap syv aar gammel mistede han sin fader; moderen sad tilbage med fem børn uden midler til at forsørge dem. Men hun var af stor æt og havde mange søskende rundt om i egnen, og hos dem blev børnene fordelt. Petter Dass kom i huset hos en moster, Anna Falch, hvis mand hed Nils Arctander og var sognepræst til Nærø i Namdalen. Her voksede han op, saa vidt vi skønner i gode kaar. Nok var mosteren en streng dame, men onkelen holdt ham til bøgerne, vel i haab om at se en præst i ham. Undertiden stødte de sammen i iveren for hans opdragelse. En dag havde præsten givet ham lektie for, men mosteren sendte ham ud at hugge brænde i Stedet. Og da hendes mand

noget forbavset spurgte, hvordan han saa skulde læse lektier og studere til præst, svarede hun: »Hvis der bliver en præst af ham, bliver der ogsaa en smørtønde af min r . . .!« Hun har uden tvivl været af et meget praktisk tilsnit. Men dog skulde hun opleve, at hendes mand fik ret; ti hun overlevede baade ham og plejesønnen og døde først 1709, 84 aar gammel.

Enten hos denne moster eller en anden af de mange blev Petter Dass undervist sammen med sin jævnaldrende fætter, Peter Jespersøn. De blev venner og var siden i livet hinanden til gensidig glæde og nytte, ikke mindst da Peter Jespersøn — især ved sin fremragende veltalenhed — vandt frem til indflydelsesrige stillinger i Danmark.

1660 skiltes deres veje. Peter Jesperson blev sat i skole i Trondhjem og Petter Dass i Bergen. I det brogede folkeliv, som udfoldede sig i denne livlige handelsby, var der nok at opleve for en vordende digter. Skolens latin og langsommelige undervisning var vel streng at gaa paa; men ved andagterne i kirken, som disciplene daglig holdt, og ved skolens mange sangtimer holdt han sig skadesløs ved glæden over at synge. Han lærte at skønne paa sangglædens værd, og hvilke krav der stilledes til en sang, for at den kunde synges, saadan at han siden kunde lave en vise, som lod sig se baade i form og indhold.

Og han lærte i Bergen at le. Ogsaa han, som siden Holberg, blev præget for livet af det humor og den lystighed, som herskede i handelsbyen med de mange fremmede og livlige forbindelser med omverdenen. Der fortælles om en bekendt, en købmand, som Petter Dass undertiden besøgte. En dag var han inde paa hans kontor, hvor købmanden sad i sin stol i slaabrok i færd med at tælle sine penge. Han morede sig over drengen som krøb rundt i kammeret og bankede med en lille hammer, og mærkede slet ikke, at

han med smaa stifter sømmede kanten af slaabrokken fast til gulvet. Pludselig sprang fyren op, snuppede en haandfuld penge og løb mod døren, og da købmanden vilde følge ham, kom han ikke af stedet. — Som voksen mand var Petter Dass altid parat med humor i sind og tanke og med smil paa læben baade overfor sig selv og andre.

Fra Bergen gik turen 1665 til København og universitetet. Havde han i Bergen haft slægtninge og derfor vel ogsaa en skilling nu og da til lommepenge, blev det i hovedstaden smalhans paa begge dele. Ene gik han omkring i det fremmede, langt var der til slægtninge og hjemstavn, og penge var det yderligt knapt med. Er studenter til alle tider det pengeløse folkefærd, var Petter Dass ingen undtagelse, og han mærkede bitterheden derved. Til tider havde han vel selskab af fætteren, Peter Jespersøn, som samtidig med ham selv var indskrevet ved universitetet, men i det hele var de to aar, han »holdt ud« i København, kun sørgelige. Siden mindedes han dem saaledes:

Altid var tomt i lommen,
sorrig var i min hu,
en skilling var kærkommen,
ja, som en daler nu.
Jeg skifted selv mit bo,
paa ryggen hang en kappe,
paa fod en reven sko.

Og de bøger, han som andre studenter var levende interesseret i, maatte han nøjes med at se paa i boghandlerens bod. Altid hed det: »Skaf penge, skal du faa!«

Og saa har disse aar selvfølgelig alligevel haft deres store betydning. Han har lært tidens personligheder at kende og er kommet dens spørgsmaal og problemer ind

paa livet. Han har erfaret den mægtige stilling, teologien indtog i aandslivet og har oplevet enevælden i al dens herlighed. 1667 stod byen paa den anden ende, fordi arveprins Christian holdt stort indtog med sin brud. Christian V blev alle dage Petter Dass' konge; ved hans død 1699 digtede Dass et langt sørgekvad; og den autoritetstro, som hele tiden aandede, gav sig tydelige udslag i hans livsvarige respekt for enevoldskongen og hans love og videre ud i den anerkendelse og betoning af guds enevælde, som kommer til syne i hans berømte salme.

Videre har opholdet i rigets hovedstad naturligvis bragt den vordende digter i forbindelse med tidens danske digtning i Anders Bordings og Anders Arrebos skikkelser. Den sidste kendte han nok fra tidligere; han havde været biskop i Trondhjem, og det var ved et bryllup hos en af Petter Dass' slægtninge, at biskoppen begik den uforsigtighed, som kom til at koste ham stillingen. — Paa forskellig maade har begge disse digtere været af betydning for Petter Dass. Derimod vides der intet om hans forhold til Thomas Kingo.

Verdens goder er ulige fordelt. Mens Peter Jespersøn med formaaende forbindelser i ryggen rejste til udlandet og fremmede universiteter og siden naaede vidt frem i enevoldskongens umiddelbare nærhed, tog Petter Dass hjem til beskedne kaar i det fjerne Helgeland. En enkelt gang siden har han vel atter gæstet København, men ellers tilhører hans liv og skæbne hans fødeegn. Han blev nu den digterpræst, som slutter et af sine rimbreve saaledes:

En ydmyg salutats
for resten vil jeg sende;
mit navn er Petter Dass,
som bor mod verdens ende.

Vel hjemkommen blev han huslærer hos præsten Jakob Wirthmand i Vefsn, et residerende kapellani under hovedsognet Alstahaug. Og nu stiger han gennem en god snes aar langsomt fra embede til embede, indtil han ender i det store og runde kald paa Alstahaug som sogneherre i præstegaarden der. Det gik meget slideligt. Paa Vefsn havde han forlovet sig med Wirthmands steddatter, Margrethe Andersdatter. At dømme efter billeder var samme Margrethe ingen skønhed, saa det er vel mest forventning om at blive svigerfaderens efterfølger, som har bestemt hans valg. 1671 søgte imidlertid præsten Henrik Dingkloug i Nesna — et andet residerende kapellani under Alstahaug — om at faa studiosus og huslærer Petter Dass til hjælpepræst i sin alderdom og svaghed. Det var en forfremmelse, men der viste sig hindringer. Det var kommet frem, at Petter Dass, før han kunde gifte sig, »var kommet sin fæstemø for nær«. Det var en ret almindelig historie, ikke mindst oppe i disse mørke og ensomme egne, men det var ikke til gavn for en vordende præst, som skulde være af ulastelig levned. Det gjorde vel ikke sagen bedre, at i de samme aar (1670—73) otte andre norske præster ogsaa maatte søge kongen om oprejsning for den samme forseelse, men det gjorde ansøgningens udfald sikrere, og 1673 kunde Petter Dass da ogsaa blive viet til præst, ægte sin trolovede og flytte ind i nogle værelser i Nesna præstegaard hos Henrik Dingkloug.

I ansøgningen om opnaaelse af denne ordning havde begge parter betonet, at Petter Dass kom dertil for at blive Dingklougs efterfølger, naar han faldt fra. Det kunde ventelig ikke vare længe, da han var gammel og svag. Og saa levede han alligevel i otte aar, og Petter Dass' taalmodig-

Petter Dass.

hed var langt fra af de mest udviklede. Det var meget smaa kaar, han havde, og han undlod ikke at give sin fattigdomsfølelse luft, som han i det hele skrev livligt om, hvad der rørte sig i ham. Men dog synes forholdet mellem ham og den gamle Dingkloug at have været godt. Petter Dass' urokkelige lydighed mod de lovlige autoriteter har gjort sit, og Dingklougs milde væsen det øvrige. Nok er det, at det var en baade rosende og kærlig gravskrift, Petter Dass forfattede over den gamle, da han endelig døde 1681. Dass blev saa hans efterfølger.

Atter gik otte aar, og i april 1689 døde Peter Meyer, sognepræst til Alstahaug. Foruden Petter Dass vides det, at Paul Munch, en anden af de residerende kapellaner under hovedsognet, søgte embedet. Men Petter Dass havde en

lang, taalmodig tjeneste bag sig og i København en indflydelsesrig ven i Peter Jespersøn; og overraskende hurtigt, allerede en maaned efter afsendelsen af hans ansøgning, forelaa hans udnævnelse. — Dermed havde han naaet toppen. Kaldet var stort og rigt, og havde han før lidt nod, kom han nu ovenpaa. Han var »sogneherre« og fyldte embedet med myndighed. Den lydighed, han selv følte mod sine autoriteter, krævede han nu af sine kapellaner. Og rundt om sad hans slægt i store gaarde eller i indflydelsesrige stillinger og gav ham rygstød. Samtidig vandt saa Petter Dass' digtning udbredelse og forøgede hans anseelse, saaledes at han efterhaanden kunde blive den stærke præst, om hvem sagnene florerede, han som havde gaaet i den sorte skole, ejede »den sorte bog« og i det hele kunde mere end sit Fadervor. —

Og da vi nu har ført ham op til hans livs højdepunkt, er det paa tide, at vi ser lidt paa hans digtning. Det er dog den, som lever efter ham og i det hele gør, at der er grund til at drage ham frem af det nordlandske historiske mørke.

Digteren Petter Dass.

Som digter udtrykker Petter Dass sig først og fremmest paa vers. I vore dage vilde vi kalde ham lyriker. Han skriver hverken romaner eller skuespil, men vers. Og det er ganske faa verseformer, han har fundet frem som sine. Nogle har han arvet fra Anders Arrebo og andre samtidige, andre har han lavet selv. Og han skriver gerne og skriver meget. Han er — saa vel som hans penneførende samtid i det hele — meget ordrig. Saa snart en eller anden begivenhed enten i familiekresen eller i landet overhovedet satte sindene i bevægelse, foer Petter Dass i blækhuset. Han maatte være med, vise sin deltagelse og klare problemerne

for sig selv. Derfor digtede han den ene vise efter den anden til barnedaab og bryllupper hos hans kendinge og gravskrifter i mængde over kendte og ukendte. Da kongen døde, sang Petter Dass om ham. Og da Bergen gik til i en frygtelig ildebrand 1702, skrev han hele tre viser om ulykken. Da den jægte (baad), hvorpaa han bragte aarets indtægter af Alstahaug kald i hus, i 1692 gik under i et stort forlis paa Stadshavet, fik han luft for sin sorg og bekymring ved at skrive et længere digt om katastrofen: »Betænkning over den soskade, anno 1692 tildragen paa Stadhavet, hvor jeg forliste jægt og gods og af 14 a 1500 rigsdalers capital ej fik en eneste skilling reddet«, og saadan videre. Overalt møder vi en mand, som lever med sin pen, og fordi den falder ham let i haanden, bruger den til trøst og glæde for sig selv og andre. Men det hindrer ham ikke i at være sig sin ensomhed og fjerne stilling fuldt bevidst; han kalder sig selv »hjemfødning, som bor i det land, / hvor ej bruges skrift eller boger«.

Dernæst bærer Petter Dass' digtning mærker af den vældige natur, som omgav ham. Gælder det i det hele taget, at en digter præges af den natur, han færdes i og gang paa gang maa finde udtryk for, saa gælder det særligt her. Petter Dass og Nordnorges natur er vokset sammen i en uløselig enhed, og det saa inderligt, at selv vi, som kun kender disse egne af landkort og billeder, kan fornemme vinterens strenghed, havets vælde, bjergenes vidder og det haarde, stræbsomme liv hos folket deroppe under polarkresen.

Det er særlig tydeligt i det store digt, han kaldte »Nordlands Trompet«. Petter Dass har arbejdet paa det i hele sin præstetid og kalder det vel »Trompet«, fordi han lydeligt kundgør paa vers og for alle, hvad han ved om Nordlandenes natur. Vi vil nærmest kalde det et geografisk digt,

da det udførligt behandler forhold og folkeliv i disse egne, deres vejrlig, næringsveje, vigtigste indtægtskilder, havets dyr ganske særligt, osv. Selvfølgelig har ikke alt i denne strøm af ord og emner interesse i vore dage, men hvor Alstahaugpræstens egen djærve personlighed slaar igennem stoffet, og hans varme hjerte fører pennen, lytter vi dog gerne. Sommeren i Nordnorge er noget ganske særligt; Petter Dass har følt det. Først skildrer han vinternatten med dens knugende tryk over sindene, men vender sig saa til sommeren:

Tvert om, naar at sol er i tvillingens hus,
meddeler hun landet et yndeligt ljus,
det sommeren varer til ende.
Og dummeste nat vel en favn over vand
beskinner baad' nætter og dage vort land
ved maaneder to eller trende . . .
End svær jeg og vidner, at hvilken en dreng,
som opstaar og gaar sig med solen i seng,
han neppelig skal sig forsove.
O sommer! kærkommen til alles behag,
paa hvilken at natten den lyser som dag,
og fugle sin skabermand love!

Overalt i diglet støder man paa havet; mest i dets uhygge. Rundt om i huse og hytter sidder enker og faderløse ene tilbage, fordi havet har taget deres kære:

Man neppelig kommer i nogen mands hus,
her kjæres jo over Nepluni fremfus;
li soen han tager saa mange.
Her sidder en enke, som manden har mist,
og hisset en anden har skilsmisse frist,
hvis mand er fordruknet for lange.

Man sporger en fader, som sønner har stor':
Hvor er dine sønner? De bleve i fjord!
Man fritter en son om sin fader,
strax skal han dig grædende svare med hast:
Min fader blev borte med takkel og mast,
den sorg mig saa snart ikke lader.

Og ikke mindst præsterne maa døje under disse farer, her hvor de maa afsted »til kirker paa øerne, som ligger 2 eller 3 mile ude i aabenbar hav«, som det hedder i en indberetning. Derfor

». . . sker det og til, at en talendes mund
maa søge sin grav i den dybeste grund
og lukke blandt fiske sit øje . . .
Hvad vil en guds tjener bekymre sig ved,
at ham er udvalgt en begravelses-sted,
som mennisken ikke kan finde?
Om han ikke bæres af venner her ud,
han kan dog med Mose begraves af gud
og lukkes saa rolig derinde.
Vi bør ej med Jona forandre vor kaas,
men rejse saa længe, til gud sætter laas
for all' vore vejer og vandring.

»Nordlands Trompet« er Petter Dass' hovedværk. Med det tog han sine sognebørn om hjertet, saa de siden har æret ham selv i hans værker. De var skrevet ud af deres egen sjæl. Saa sent som fra 19. aarh. er beretningen om den fisker fra Vefsn, som kom ind i en boglade i Bergen og spurgte om »Hr. Petter-Digt«, som de kaldtes. Ja, det havde de ikke, men nok andre gode bøger. »Nej,« lød svaret, »har I ikke Petter-Digt, giver jeg det en god dag allesammen.«

I hans egen levetid var Petter Dass' værker kun kendt i

hans nærmeste kres. Kun eet af dem — den norske dalevise — blev trykt før hans død og dermed kendt i videre krese. Men des stærkere tag fik han i sine egne. Der blev digtene kendt i den ene afskrift efter den anden; mange kunde lange stykker udenad, og saadan levede »Hr. Petter-Digtene« videre gennem tiderne, indtil Welhaven midt i forrige aarhundrede opdagede dem og deres forfatter og skrev om dem, saa den gamle hr. Petter pludseligt værdsattes som Norges »første virkelige digter i nyere tid.«

Til denne popularitet hos det jævne folk hjalp ogsaa digtenes indre egenskaber; de lette rytmer, de naturlige rim og den bestandige arbejden med konkrete, levende træk. Og saa ikke mindst det jævne, dagligdags sprog. Mens ellers baroktidens digtere, selv de største, har stadig trang til at pakke deres vers ind i vredne vendinger og anstrengt søgte udtryk ofte hentet fra græsk og latinsk digtning, saa er Petter Dass fri for alt det. Vel kan ogsaa han af og til gaa paa stylter; men hvor han mest er sig selv, taler han folkets sprog til folket selv.

I slægts- og vennekresen paa Helgeland opstod der i de samme aar en rimsmed, M. C. Volqvartz, som søgte at slaa Petter Dass ud som den anerkendte mindedigter, men uden held. Da Petter Dass' stedfader, fogden Peter Broch, hvem hans moder havde ægtet nogle aar efter, at hun var blevet enke, døde, digtede baade Volqvartz og Petter Dass til hans minde. Forskellen mellem dem siger noget om, hvorfor Volqvartz' digtning nu er glemt, mens Petter Dass' lever. Volqvartz tager voldsomt fat:

Jeg laaner solen glans, forringer mandens ære,
naar jeg en ærekrans vil paa hans gravsted bære;
hans nardus gir den lugt, som ikke snart forgaar,
hans rygte nordenfjelds i manges minde staar.

Petter Dass taler sindigere og langt mere ægte:

Spørg bonden ad, han ved det vel,
hvad gælder, han skal sige:
Gud glæde gammel fogdens sjæl
i himmeriges rige!
Vel tredve aar han skatter lod
paa kongens vegne kræve,
og den, som paa restantsen stod,
han ej for haard lod kræve.

Til denne folkelige jævnhed svarer det gode humør, som skinner frem hos Petter Dass. Som han i Bergen lærte at le, bevarede han ogsaa i sin nordlige ensomhed smilet paa læben. Da en ung mand, Ole Hansen Nysted, som opholdt sig hos Petter Dass' nabopræst i Brønø, havde sendt ham et digt for at faa en udtalelse om det, svarede Petter Dass i et ret lystigt sprog. Til sidst bliver han selv betænkelig ved denne censur og undskylder sig mod slutningen med, at man maa

sin gejst og stundom vække
og gækken los at slaa,
naar tiden vil tilstrække.

Jeg ej som Chremes[1]) kan
surmulen altid sees;
en knur og grinen mand
af alle bor belees.

Han skrev som han var, li »hvert ord paa gylden vægt / jeg ej er vant at sætte«. — Ole Hansen blev imidlertid stødt over lystigheden, og Petter Dass maatte gøre ham god igen i nok et rimbrev.

[1]) Chremes er den gamle, vrantne mand i den latinske digter Terents' komedier.

Præsten Petter Dass.

Petter Dass var en energisk præstemand. Der er ingen tegn til, at han har skaanet sig selv, naar det gjaldt de lange rejser til de fjerne kirker langt til havs. Han var efter vidnesbyrd af hans sønnesøn »af person noget lav af vækst, men haardfor af lemmer«, altsaa undersætsig og stærkt bygget, som det maatte gælde under hans levevilkaar. Dertil var han udstyret med en høj og smuk stemme. Det fortælles, at da han paa gennemrejse kom til Melhus en søndag formiddag, gik han ind i kirken og overværede gudstjenesten. Hans stærke, smukke stemme vakte almindelig opmærksomhed; og under det følgende ophold hos slægtninge i præstegaarden blev forholdet til folket saa godt, at han til erindring skænkede sit billede til kirken. Det viser en kraftig mandsperson med myndigt blik og stærke træk. Der er ikke tvivl om, at han har brugt sig selv og sine kræfter i sin gerning. Djærvhed og energi har præget hans færd. Som i hans samtid i det hele, er det karakteristisk hos ham selv, at han værdsætter handlekraften og lysten til at tage fat. Deraf de mange konkrete træk i hans digtning; deraf hans uforsagthed og gaapaamod, deraf hans beundring for det kraftige initiativ. Af de tre digte, han skrev om Bergens brand 1702, er det bedste absolut det, hvori han opfordrer borgerne til at bygge byen op igen; det er æggende virksomt og inspirerende i tonen:

Kom du glasmester, gør nye vinduer,
fæld dem i rammer og sæt dem i stuer!
Hid, I murmestere, kalker vor' ovne!
Rejser skorstene og værer ej dovne!
Tommermænd, laver til sparer og lægter!
Skynder, arbejder, det snarest I mægter!

I denne energi maa vi ogsaa søge grunden til den myndighed, hvormed han optraadte i sit embede. Han sad der med god ret og agtede at blive der. Den Paul Munch, som var hans konkurrent til embedet i Alstahaug, men nu blev hans efterfølger i Nesna, voldte ham paa forskellig vis fortrædelighed. Han betalte ikke, hvad han skyldte, viste sig utaknemlig og var i det hele en grovkornet, misundelig person. I et af brevene til ham forelægger Petter Dass ham hans synderegister med følgende kraftige indledning: »Efterdi jeg ved guds aands naadige bistand agter at være, leve, blive og dø en ærlig præstemand, trods Djævelen og alle hans admirable kalumnianter . . .« Hans egen tro paa autoriteten i guds og kongens love har ogsaa ytret sig i, at han forlangte lydighed af sine kapellaner.

I hans kristendom gaar noget af alt dette igen. Som det var at vente, brugte han ofte sin pen til at forkynde det, hans mund tolkede i hans prædikener. Ingen prædiken er bevaret af Petter Dass. Men i hans digtning strejfer han gang paa gang ind paa disse emner. Ved siden af »Nordlands Trompet« er hans betydeligste værk de »Katekismussange«, hvori han satte Luthers lille Katekismus paa vers, saa den lettere kunde huskes og synges. »Dr. Morten Luthers lille Katekismus forfattet i bekvemme sange under føjelige melodier« kalder han den. De flydende, iørefaldende rim gjorde sangene lette at huske, og helt mod slutningen af 19. aarh., ja vel stadig væk, kunde man træffe folk, som kunde mange af Katekismussangene udenad. Petter Dass faar lejlighed til at bevidne sin gode, lutherske rettroenhed baade mod Calvin:

Vil en Calvin staa derimod,
min tro staar derfor lige god,
hvad skøtter jeg hans grille?

Giv hannem kun det bare brød,[1]*)*
giv mig i brødet Jesu kød,
saa faar enhver sin ville.

og mod rationalismen:

Vil ej fornuften saadant tro,
da lad det asen kun bero.

Disse digte var nogle af de faa, som Petter Dass selv gjorde noget for at faa trykt. Han sendte dem ind til biskoppen i Trondhjem; men det lykkedes ikke at faa dem frem, saa de blev først trykt 1714, efter Dass' død. Siden har de været almindeligt yndede i Norge og ikke uden grund. I en af sangene om nadveren er det næsten, som man hører Kingos mesterskab:

Dit minde skal, o Jesu, staa
uglemt i sind og tanker,
mens brød af ager er at faa
og druer gror paa ranker;
og hvor der brydes helligt brød,
da skal forkyndes herrens død
blandt unge folk og gamle,
indtil du synlig kommer frem
i skyen, os at hente hjem
og i dit rige samle.

Mindre betydelige er Petter Dass' talrige genfortællinger paa vers af bibelske begivenheder baade fra Gamle og Ny Testamente. Han har følt sig for stærkt bundet af originalerne og kan ikke faa sit eget frem. Dog er sangen om »Jeftas Løfte«: »Det hændte sig Jefta den Gileads mand . .«

[1]) Efter calvinsk nadverlære er brødet og vinen kun tegn paa Jesu kød og blod.

blevet saa almindeligt kendt, at den kan kaldes en folkevise.

Af kristendommens tankebygning forstaar Petter Dass mindst af Helligaandens gerning. Der giver han blankt op:

O Hellig-Aand! jeg gerne dig
tilbørlig pris vil give,
men du est ubegribelig,
hvo kan dig ret beskrive?

Men saa meget desto mere fatter han af Jesu kamp mod død og djævel og af guds værk som skaberen. Det passede til hans egen handlekraftige natur og til tidens aktivitet. Derfor er Jesus, som i den oldengelske digtning fra vikingetiden og siden hos Grundtvig, anskuet som helten, der i sejrrig kamp fælder Djævelen og tømmer Helvedet, mens de lidende og nedværdigende træk hos ham afstrejfes. Og den gud, der skabte himlen og jorden, forstod Petter Dass til bunden af sit sind. Hele den natur, han levede i, talte til ham om guds vælde. Hav og bjerge og stjerner vidnede om sandheden af skabelsesberetningen i Gamle Testamente. Alt hvad der var i ham og i tiden samlede sig om at lyde gud og anerkende hans autoritet. Derfor kunde han digte den salme, som stærkere end nogen indenfor kendskab taler ud af overbevisningen om guds herredømme over og uafhængighed af det menneske, han selv har skabt: »Herre Gud! dit dyre navn og ære . . .« Den findes i en række redaktioner; i en af dem forekommer versene saaledes:

Herre gud, dit dyre navn og ære
overmaade højt i agt skal være,
og alle sjæle, alt som har mæle,
de højt skal prise dit navn og vise dig ære.

Gud er gud, om hvert et land var øde,
gud er gud, om alle folk var døde.
Om slægter vige, nyt liv skal stige,
se stjernevrimle paa nye himle, gud strø'de.

Høje hal og hytte skal bortsvinde,
jord og himmel deres grav skal finde,
de høje fjælde forgaa af ælde.
Men frem skal lue, som sol at skue guds rige.

Sagnfiguren.

Den myndige og efterhaanden højt ansete sognepræst paa Alstahaug satte folks fantasi i bevægelse. Ikke blot hørte og afskrev de hans digte; men de tillagde ham ogsaa særlige kræfter i omgangen med mørkets magter. Han havde, sagde man, været i Wittenberg og gaaet i den sorte skole. Der hed det sig, at Djævelen underviste disciplene, men til løn tog han hver tolvte af dem, naar de forlod skolen. Men Petter Dass narrede ham. Da han netop var nr. tolv, raabte han, at der kom en efter ham; det var hans skygge, og den tog djævelen, og siden havde hr. Petter da ingen skygge. Men til gengæld var han stærk og vidste mere end de fleste. Det fik hans karl at mærke, da han en nat vilde skræmme sin husbond, mens han gik paa kirkegaarden. Da de mødtes, og karlen ikke vilde sige, hvem han var, manede hr. Petter ham ned i jorden, og karlen fik først munden op, da det var for sent, og saa maatte han gaa nedenom og hjem.

Saadan gik der ry af den stærke præst paa Alstahaug, og det naaede da ogsaa til København og kom kongen for øre. Han vilde nok prøve, om præsten ogsaa stod maal med sit rygte, og derfor sendte han bud, at Petter Dass skulde

prædike for ham og hoffet 1. juledag. Brevet gik fra præst til præst op gennem Norge til Alstahaug. Men de forskellige præster blev misundelige over æren,som vistes Petter Dass, og forsinkede brevet, saa det først naaede frem til selve julcaften. Dog vidste hr. Petter raad. Efter nadveren gik han ind i sin stue og laasede vel efter sig. Saa tog han en gammel kuffert, lagde en saddel over den og spændte den godt fast; klædte sig derpaa i sin præstekjole, tog sin stav og den sorte bog i haanden og begyndte saa at mane saa vældigt, at den onde maatte frem. »Hvad vil du mig?« spurgte han. »Du skal ride med præsten til København!« lød svaret. »Hvad faar jeg for det?« »Du faar alle dem, som sover i kirken i morgen.« Det var den onde godt tilfreds med, og afsted gik det. Da de kom ud over havet, begyndte hesten at blive træt. Han sank længere og længere ned, saa vandet til sidst slog op om præsten. Den onde tænkte, han skulde kunne gøre ham bange og faa ham til at nævne Jesu navn, for saa kunde han kaste ham af; og derfor spurgte han: »Hvad sagde apostelen Peter i havsnød?« »Højere op og ret frem, din djævel!« lød svaret. Og saa kom de til København. Næste morgen prædikede hr. Petter for kongen og dronningen og hele hoffet, og den onde ventede udenfor kirken paa at faa sin løn. Men han blev godt snydt, for der var ingen, som sov under den prædiken.

I øvrigt var man paa Nordland enige om, at hr. Petter ikke brød sig videre om »Gammel-Erik«. Det var kun, naar han blev særligt nærgaaende, at han fandt det umagen værd at vise sin duelighed i den sorte kunst. Det overlod han gerne til sine kapellaner; to af dem, paa Nesna og paa Rødø, var dueligc. Og saa længe disse tre levede, var det i det hele trange kaar for »Gammel-Erik«. —

Disse sagn og flere til vidner om det indtryk, Petter Dass har gjort paa sin samtid. Dertil bidrog ogsaa hans folke-

lighed baade i tankegang og væsen. Det siges, at han hjalp mange fattige sognebørn af sine rigelige midler, saa da han døde, havde han et udestaaende paa 2000 rigsdaler, som kun sparsomt blev betalt. Dette sammen med den jævne tone i hans digtning, fjernt fra tidens stylltegængeri, forklarer noget af den iver, hvormed hans værker er bevaret til vore dage. For folket prædikede, skrev og virkede han, saa det ikke glemte hans person.

Slutning.

Det var 1689 Petter Dass blev sognepræst paa Alstahaug. Efterhaanden som aarene gik, blev han paa forskellig maade mindet om kødets forgængelighed og mærket af alderen. Et haardt slag for ham var jægte-forliset paa Stadshavet 1692, da han mistede aarets indtægt og maatte erstatte, hvad der var gaaet til af kaldets indtægter. Og nogle aar senere faldt han paa jævn grund nedenfor præstegaarden og brækkede benet. Siden kom andet til. Han mistede en haabefuld søn, Lars, og blev selv angrebet af stensmerter. Over dem klager han stedse i sine mere og mere personlige digte.

Allerede 1700 ansøgte han om at faa lov at oplade kaldet til sin anden søn, Anders Dass, og det gik i orden 1703 saaledes, at sønnen skulde være hans eftermand. Men det er karakteristisk for Petter Dass' energi, at han forbeholder sig ret til stadig at forrette gudstjenesten sammen med sønnen »paa det, jeg formedelst ørkesløshed ej skal forsynde mig mod gud, min menighed og min samvittighed«.

Sine sidste aar har han henlevet stadig plaget af smerter og svaghed, men med iver virkende, hvor han kunde. Allerede 1700 var det saa slemt, at

jeg for min svaghed ikke kan
aftrække mine strømper.

Fra denne tid stammer »Tvende nye viser om Hrr. Petter Dass«. Den ene fortæller om hans lidelser paa sædvanlig rammende maade:

Min hustru, som vel mangen gang
har hørt mit suk og jammersang,
ved neppelig, paa hvilket sted
hun være vil for ynksomhed.

Og om min pine fattes prov (= bevis)
og flere skudsmaal har behov,
spørg hver en stolpe og hvert bræt,
som er udi mit sengested.

Den anden beskriver hans levned fra barndommen af uden at skjule modgangen, han har mødt, men altid med tak for guds naade. Et udpluk af versene danner den salme, som gennem Højskolesangbogen ogsaa synges i Danmark: »Om alle mine lemmer . . .« Hans stærke gudsbegreb finder endnu engang udtryk i disse vers.

Sammen med hele sin samtid følte Petter Dass modgang som en straf for synderne. Det var »guds vredes ris«, som ramte, naar ulykker satte ind. Men selv om han kan spørge: »Hvor kan nogen tunge / sige: Gud er god! / naar du let i dunge / slagte vil for fod?« ender han altid med at bøje sig lydigt og villigt for den mægtige gud, han havde prist i sin vældigste salme. Det var givet, at »Herrens dag er stormens dag / med mørk og taage, knag og brag«, men ogsaa, at naar han overskuede sit liv, kunde han altid finde naaden midt i ulykkerne: »Gud sørged' for mit hus / jeg havde mel i krukken og olje i mit krus.«

Petter Dass døde i september 1707 og blev begravet paa Alstahaug. Graven er siden forsvundet, men over præstegaarden knejser nu en monumental mindestøtte af granit. Mere vejer dog det minde, han skabte sig i det norske folks hjerter. Det er ikke mange aartier siden, en mand spurgte en Nordlænding, om det virkelig var rigtigt, at der oppe i hans land fandtes troldkarle blandt Finner og Lapper, og strax fik til svar: »Jo, det har vi guds rene ord for hos Petter Dass!« — Og endnu længe efter hans død, var det skik, at de nordlandske jægter havde en sort lap syet ind i den øverste kant af sejlet. Det var sørgeflor for »hr. Petter«, digterpræsten paa Alstahaug.

Litteratur:

A. E. Eriksen: Petter Dass' samlede skrifter I, 1874.
— : Dassiana, 1891.
Hans Midbøe: Petter Dass, 1947.
Carl S. Petersen: Ill. dansk Litteraturhistorie I.
Bull & Paasche: Norsk Litteraturhistorie II.
Ejvind Berggrav: Spenningens Land, 1937.

POLITIKEREN MAGNUS BERINGSKJOLD

Af Viceskoleinspektør *T. Bundgaard Lassen.*

En af de Mænd, der havde størst Indflydelse paa det politiske Liv i sidste Halvdel af det attende Aarhundrede, var Eventyreren og Politikeren Magnus Beringskjold, der en Tid var Ejer af et Par store Gaarde i Silkeborgegnen.

Nogen udpræget Begavelse var han næppe, men han havde en vis Evne til at indynde sig hos de Personligheder, hvis Gunst han vilde vinde, og da han tilmed var utrolig hensynsløs, naaede han alligevel højt op ad den sociale Rangstige.

Han tog ikke i Betænkning at skade andre, dersom det paa nogen Maade kunde fremme hans egne Planer, og laa derfor alle Vegne, hvor han opholdt sig, i Proces med Folk, snart med Skattemyndighederne, snart med Præsterne og Bønderne paa sine egne Godser.

Dette i Forbindelse med den Politik, han førte, skaffede ham mange Modstandere, og det blev igen Aarsag til hans pludselige Fald.

Til Grund for efterfølgende sammentrængte Fremstilling af Beringskjolds Liv ligger Oplysninger, hentet dels fra en Afhandling i »Samlinger til jysk Historie og Topografi«, dels fra nogle Smaatræk, som min Oldefader har nedskrevet om sin Slægtning, Chr. Thorsen, der en Tid var Kusk hos Beringskjold.

Magnus Blach Ditlevsen Bering, som han egentlig hed, blev født i Aaret 1721 i Randers, hvor hans Fader var Køb-

mand. 19 Aar gammel blev han Student fra Latinskolen i Horsens og tog saa til København for at studere, men han havde meget andet for. Han tog Del i Smuglerier, drev Handel, spillede til sidst Fallit og rejste derefter til Tyskland. En Tid flakkede han nu om i Udlandet, giftede sig saa Penge til med en norsk Pige og nedsatte sig som Købmand i Lybech.

Ret længe havde han ikke været her, før han kom i Strid med Magistraten, men paa en eller anden Maade fik han udvirket, at han blev udnævnt til Hofraad, og Magistraten maatte nu bøje sig og give ham en Undskyldning.

Efter at han af den tyske Kejser var blevet adlet under Navnet Magnus Bering von Beringskjold, tog han Ophold i Petersborg og virkede en Tid i den danske Regerings Tjeneste under Forhandlingerne angaaende det holstenske Mageskifte. Ved dette sit første Arbejde som Politiker gjorde han nok ikke stor Gavn, men blev alligevel som Løn herfor udnævnt til Generalkrigskommissær.

I Aaret 1762 bosatte han sig igen i Danmark og begyndte snart efter at erhverve sig Landejendomme, først en Gaard ved Sorø og senere af det skanderborgske Ryttergods Søbygaard og Kalbygaard. Om Købet af disse Gaarde fortæller han selv, at han for 105631 Rdl. fik to komplette Sædegaarde og 13 Konge- og Kirketiender.

I længere Tid opholdt Beringskjold sig nu i Jylland og vilde derfor ikke mere betale Skat af Gaarden ved Sorø. Byfogden i Sorø, Henrik Jessen, en af Beringskjolds Kammerater fra Studietiden, havde Bud efter Skatten flere Gange, og da Beringskjold tilsidst ikke engang vilde betale for to Piger, der stadig boede paa Gaarden, klager Byfogden over ham til Rentekammeret og giver i Brevet Beringskjold, »der er rejst til Jylland eller Aarhus med Frue og Børn«, følgende Skudsmaal:

»Han er en Mand, som ingen gerne vil have med at gøre, da alle er bange for at komme i Klammeri med ham, som kan ske for ingen Ting, formedelst hans store Overmod. Tit og ofte er der klaget over ham, saa jeg for min Del saa meget som muligt søger at undgaa ham, efterdi jeg kan høre, hvorledes det gaar andre.«

Byfogden slutter med at forespørge, om Beringskjold for Fremtiden maa betale Skatten under Søbygaard, for at han kan blive fri for at faa mere med ham at bestille.

Paa Gaardene i Jylland optraadte Beringskjold ogsaa som en egenmægtig Herre, der mente, at han kunde skalte og valte med sine Godser efter eget Forgodtbefindende. Han bestemte saaledes, at Bønderne fra Røgen Sogn, der ellers hørte under Kalbygaard, skulde arbejde paa Søbygaard, og for at Kalbygaard ikke skulde mangle Arbejdskraft, forlangte han, at Stjær Bymænd, over hvem han vist slet ikke, naar det kom til Stykket, kunde gøre Krav gældende, skulde gøre Hoveri og svare Landgilde til Kalbygaard.

Her skal meddeles et Par Smaatræk, der viser hans Herskesyge og Lyst til at yppe Klammeri.

En Mand ved Navn Rasmus Simonsen tjente som Markmand i Søballe By, der hørte under Amtmand Fr. Ludvig Woydas Gods Sofiendal. Beringskjold havde sat sig i Hovedet, at han kunde gøre Fordring paa denne Mand, men Woyda vilde ikke af med ham. Da sendte Beringskjold den 13. Maj 1769 før Solopgang fire Mænd til Søballe for at hente Markmanden. De fik ham ogsaa ud af Huset, men i det samme kom Bymændene stormende og jog dem ud af Byen.

Sagen kom for Retten, og Dommen, der blev afsagt ved Skanderborg Birketing i Februar 1771, lød, at Beringskjold skulde bøde 40 Lod Sølv eller 60 Rdl. til Deling mellem Kongen, Amtmanden og Sagførerne. De fire Mænd, der

havde trukket Markmanden ud af Huset, maatte hver yde 4 Rdl. til Sognets fattige og lige saa meget til Justitskassen.

Paa Søbygaard havde Beringskjold en Kusk, der hed Christen Thorsen, en Kæmpe baade sjælelig og legemlig. Han havde paa Beringskjolds Bekostning været i Lære hos den kongelige Kusk, og da Beringskjold rejste fra Søbygaard, vilde han have Thorsen med. Det vilde Thorsen imidlertid ikke gaa ind paa, men kørte dog for sin Herre til Aarhus.

Her fik Beringskjold ham lukket inde i en Købmandsgaard og fik seks Dragoner sendt til at fange og binde ham, men da de kom, slog Thorsen sine brede Næver sammen og raabte, at den første, der kom ham nær, skulde blive knust mod Stenbroen. Nu turde ingen røre ham, og han gik frit ud af Gaarden.

De to Gaarde i Jylland blev snart Beringskjold for store. Han kunde ikke svare Afgifterne og købte saa i Stedet for Krongods paa Møen. Ved denne Handel tabte han mange Penge, idet Regeringen kasserede Købet, men han forstod at hævne sig. Han fik en Sammensværgelse stiftet mod Struensee, og han var en af Hovedmændene for det, der skete 17. Januar 1772.

Til Løn for det Arbejde, han havde haft med Struensees Afsættelse, blev han udnævnt til Kammerherre med 2000 Rdl. om Aaret og fik tilmed sine tabte Penge tilbage.

Dog havde han sikkert ventet sig noget mere, i alt Fald forandrede han snart Politik, og i Stedet for at støtte Guldberg, søgte han sig nu Venner i den Kreds, der stod den forviste Dronning Caroline Mathilde nær.

Ved at foretage en hemmelig Rejse til Sverrig, samt ved at skrive Breve, hvori han haanede Guldberg, vakte han snart Mistanke mod sig, og det førte til, at han en Dag 1781

paa sin Gaard Rønnebæksholm ved Næstved blev arresteret og ført til Kastellet.

Kommissionen, der blev nedsat til at undersøge de forskellige Forhold nærmere, mente, at Angivelserne mod ham var sande, og den udtalte sluttelig, at »han burde sættes ude af Stand til at gøre ondt«.

Foreløbig holdt man saa Beringskjold fængslet i Kastellet, men i Aaret 1785 blev han flyttet til Bergenhus. Her havde han megen Frihed, men han opførte sig ikke bedre af den Grund. Tværtimod, han var en Plage for alle sine Omgivelser. Han bankede sine Medfanger, spyttede paa Soldaterne, udskældte Officererne og bagtalte Kommandanten.

Efter et Fængselsophold paa 15 Aar fik Beringskjold Lov til at bo som fri Mand i Stavanger mod Løfte om ikke at forlade Byen. Dette Løfte holdt han mærkeligt nok, og man faar det Indtryk, at han i sine sidste Aar faldt lidt til Ro og blev fredeligere af Sind.

Han døde i Stavanger, 83 Aar gammel, den 7. April 1804.

DA LANDSDOMMEREN PAA BÆKKESKOV BLEV MYRDET

(ET BLAD AF BONDENS KRØNIKEBOG)

Af lærer *Erling Petersen.*

Undertrykkelsens aar.

De forskydninger, der i middelalderens sidste aarhundreder fandt sted i vort lands sociale struktur, og som paa det nærmeste fuldbyrdedes i adelsvældens dage, havde for landbefolkningens vedkommende til resultat, at denne stort set opdeltes i to skarpt adskilte stænder, en besiddende (herremandsstanden) og en i overvejende grad besiddelsesløs (bondestanden). Mellem disse to fandtes dog en slags tredjestand, væsentlig af et gejstligt tilsnit, saasom præster, degne, skoleholdere og enkelte andre, som takket være deres borgerlige erhverv ikke kunde rummes inden for de grænser, som her, noget groft, er trukket mellem adelsmand og bonde.

Det siger sig selv, at denne udvikling ikke kunde finde sted uden svære brydninger. Saaledes maa det nordjyske bondeoprør under Kristoffer af Bajern betragtes under denne synsvinkel, skønt det maaske i nogen grad var inspireret fra Erik af Pommerns eksil paa Gotland. En række smaaepisoder landet over peger i samme retning — saaledes Frejlev-bøndernes haandfaste fremfærd mod en plagsom ridefoged — og endelig maa ogsaa Klementsfejden i 1530erne ses som en sidste heftig opblussen af en oprindelig frels stands vilje til fri udfoldelse. Denne

fejde, der fortsættes med det sjællandske bondeoprør, forkludredes i sin videre udvikling af den københavnske borgmester Ambrosius Bogbinders hovedløse alliance med lybske kræmmere og tysk-fyrstelige landsknægtsnaturer og endte, som man vèd, med borgernes og bøndernes totale nederlag.

I kraft af den position, som købstædernes indvaanere trods alt havde allerede dengang, slap borgerstanden fra det med skindet paa næsen. Des haardere maatte bønderne bøde. I den haandfæstning, som Christian III havde maattet underskrive, tilsagde han udtrykkelig adelen hals- og haandsretten over deres bønder, og hvad det betød i en tid, hvor adelens magt var i stadig stigen, er umiddelbart indlysende. Ikke engang efter svenskekrigen, hvis byrder bondestanden maatte bære en meget stor part af — i den forstand, at den udholdt alle de ulemper og ubehageligheder, der følger med en fjendtlig hærs tilstedeværelse i landet, — ikke engang da lettedes aaget, skønt den gamle adels magt jo var gaaet aldeles fløjten; — tværtimod hævdede man paa kronens sjællandske godser vornedrettighederne med samme ubønhørlige strenghed som paa de adelige godser, og desuden lagde de første enevoldskongers idelige favorisering af landsfremmede elementer i administration og regering grunden til en ny herremandsstand, som var mere hensynsløs og mindre forstaaende i sin behandling af bønderne, end den gamle adel havde været.

Den første virkelige lettelse i bøndernes kaar sporedes med ophævelsen af vornedskabet i 1702, men virkningerne deraf svækkedes paa forhaand ved oprettelsen af landmilitsen, der blev en tung byrde for den i forvejen — ogsaa uden den middelalderlige godspligt — haardt plagede bondestand. Ved en kongelig forordning af 30.

oktober 1730 ophævedes landmilitsen, men allerede den 5. marts 1731 udstedte Christian VI en ny pasforordning, der faktisk tvangsbandt bønderne til godserne, og som var gældende, indtil forordningen af 4. februar 1733 om indførelse af stavnsbaand satte en endelig stopper for de frihedslyster, som først ved vornedskabets og senere ved landmilitsens ophævelse havde kunnet spores hos nogle bønder. Det er indlysende, at alle disse forordninger, der ofte maatte synes modsigende og inkonsekvente, og som ikke mindst i deres virkninger har tjent til at forvirre den uvidende bonde, der maaske i mange tilfælde kun vanskeligt har kunnet skelne mellem kongens paabud og herremandens paahit, tid efter anden maatte fremkalde visse reaktioner hos bønderne, navnlig hvor de i forvejen var genstand for ond behandling. Visse hændelser landet over bekræfter dette.

Den voldsomste af disse begivenheder indtraf den 12. august 1738 paa hovmarken ved Bækkeskov i Sydsjælland, hvor en skare ophidsede bønder ihjelslog deres herre, landsdommer Knud Ahasverus Becker.

Færgemandens søn.

Knud Ahasverus Becker var en mand, der havde gjort en ret bemærkelsesværdig karriere. Han var søn af den Ahasverus Becker, der mod slutningen af det syttende aarhundrede var færgemand ved Hvalpsund, og kom som dreng til at tjene hos landstingshører Peder Bering i Viborg. Det ser ikke ud til, at han paa denne tid har gjort sig fordelagtig bemærket, i hvert fald faar han et daarligt skudsmaal af sine jævnaldrende. Den senere herredsfoged for Rinds og Gislum herreder, Kristen Sørensen Testrup, tjente samtidig for dreng hos landstingsskriveren Lavrids Bering og skriver i sin »Rinds

herreds krønike« saaledes om den senere landsdommer og herremand:

»Denne Knud Becker var ikke lidet skalkagtig, mens jeg kendte ham, ikke heller lærte han noget godt af Peder Bering. Han kom omkring blandt folk og blev inspektør for dronning Anna Sofie over Vallø og tilhørende gods. Men han havde ikkun der et slet vidnesbyrd, at han var alt for haard ved bønderne.«

Det er saaledes klart, at Becker allerede fra sin ungdom har været besat af viljen til at komme fremad og opad, og at han ikke har taget det saa nøje med, hvilke midler han i dette øjemed har bragt i anvendelse. Saa tidligt som i 1708 sidder han som kong Frederik IV's ridefoged paa Vallø, og saa godt forstod han at befæste sin stilling, at han i en aarrække var dronningens betroede inspektør for dette gods. Det fremgaar af mange ting, at han i disse aar har forstaaet at forskaffe sig anseelse, indflydelse og rigdom. I 1718 blev han saaledes udnævnt til landsdommer for Lolland og Falster, en udnævnelse, som vel foreløbig kun var af titulær karakter, men som dog senere fik baade reel og praktisk betydning, og samtidig havde han i økonomisk henseende haft saa megen fremgang, at han en overgang havde i hvert fald to skibe i søen. Han var med andre ord en bjergsom mand, men kunde til tider gaa lovlig vidt i sin bjergsomhed, som da det ene af hans skibe, galioten »Svanen«, i 1736 forliste ved Køge strand, og han sagsøgte kaptajnen, Jens Bruun, med den begrundelse, at denne havde været skødesløs og lidet agtpaagivende, da strandingen fandt sted.

Ogsaa ved sit giftermaal bidrog Becker til at styrke sin position, idet han ægtede Helene Maria Brumondt, der var datter af kongens skræder, kommerceraad Brumondt

i København, og i 1729 naaede han saa vidt, at han kunde sætte slutstenen paa sin karriere; den 11. december købte han herregaarden Bækkeskov af Rudolf v. Skinkel til en pris af 12.000 rigsdaler og kunde altsaa nu tage fat som selvstændig jorddrot.

Det var saaledes ingen ringe løbebane, denne færgemandssøn fra Hvalpsund havde at opvise, ja, ingen af hans to brødre naaede saa vidt, omend den yngste, Povel, der i 1710 var ansat som kvartermester ved livkompagniet i oberst Bülovs regiment, var saa velstillet, at han samme aar kunde forstrække købmand Fich i Køge med et laan paa 1200 rigsdaler; broderen Hans derimod drev det ikke videre end til herredsskriver, men har saa i stedet haft visse tiltalende menneskelige egenskaber, som har gjort ham afholdt; i hvert fald skriver hans foresatte, herredsfoged Testrup, om ham i forbindelse med sin omtale af Knud Becker:

»og er det hans broder, Hans Becker, som i disse tider (1739) er herredsskriver her i Rinds-Gislum herreder; men denne er ikke broder til den anden i skalkhed.«

Bondeplageren.

Helt til Jylland naaede rygtet, at Becker var urimelig haard ved bønderne; det gjaldt, da han kun var godsinspektør, men fik endnu større gyldighed, da han selv blev godsejer.

I juni 1725 indgav bønderne i Valløby en klage over ham til dronningen. Becker blev dem dog ikke svar skyldig, men indsendte en modklage, hvori han gjorde gældende, at bønderne havde været opsætsige, idet de havde nægtet at tage vare paa vedligeholdelsen af deres gaarde, ligesom han oplyste, at sytten bønderkoner i Valløby »voldeligen havde overfaldet ladefogeden Kristen Peder-

sen sammesteds med spader og prygler og hannem saaledes medhandlet, at hand ikke troes til livet«. Der blev optaget forhør, og kongen nedsatte en kommission, der fik til opgave at undersøge og fælde dom i sagen.

Saalænge Becker var paa Vallø, stod han sig godt med omegnens præster og degne og plejede en del omgang med dem, var forlover ved bryllupper og fadder ved daabshandlinger, men da han selv var blevet jorddrot, fik piben en anden lyd. Om det nu var, fordi han i betragtning af det avancement, han i social henseende havde gjort, fandt en anden og mere eksklusiv omgangskreds paakrævet, faar staa hen. I hvert fald ser det ud til, at han fra nu af har staaet sig mindre godt med folk af det samfundslag, han hidtil havde været noget nær lige med. Han lagde sig saaledes straks ud med præsten i Kongsted, hr. Niels Ahrsleben, da denne hævdede sin ret til aarlig at faa udbetalt 3 rigsdaler og et godt træ udvist fra godsets skov som tiendevederlag for jorden af en øde gaard under Bækkeskov. Becker erklærede lige ud, at det var alt for fedt til en præst, og nedsatte uden videre beløbet til 1 rigsdaler; senere sagde han, at han intet vilde give til præsten i Kongsted.

Men det var dog først og fremmest bønderne under Bækkeskov, der fik hans haardhed at føle. Deres klager nævner, saa vidt vides, intet om træhest og hundehul eller andre grelle eksempler paa den medfart, bønderne i hine tider kunde blive udsat for. Derimod ser det ud til, at Becker uafladelig har hængt over dem og slaaet dem, selv ved den ringeste foranledning, og at det er dette, der har gjort dem tilværelsen saa uudholdelig, at bægeret til sidst maatte flyde over.

Aabenbart førte Becker ofte selv tilsynet med arbejdet paa hovmarken; han var da altid til hest og red rundt

med sine pistoler; i haanden havde han en hasselvaand, som han greb til i tide og utide, og syntes han, det alligevel gik lidt trægt, saa truede han bønderne med sine pistoler og gjorde dem livet saa surt, at de ikke kunde nære sig for ham nogetsteds.

I samfulde otte aar var bønderne genstand for en saa ond behandling, at de til sidst fandt, at de maatte gøre noget for at faa en ende derpaa.

Drabet.

Det var som nævnt den 12. august 1738, drabet fandt sted.

Hele den sommer havde to af godsets unge karle, Ulrik Hermansen fra Lille Tvede og Oluf Kristoffersen fra Stavnstrup, talt med flere andre om at gøre en ulykke paa landsdommeren, saa de kunde komme ud af de ulidelige forhold, der raadede. Og da de om aftenen den 11. august gik fra hove, aftalte de, at de hver for sig skulde snakke med karlene i deres by om at slaa Becker ihjel den følgende dag. Det lykkedes dem da ogsaa at faa et par karle til at gaa med, skønt Becker, mærkværdigt nok, ikke den dag havde slaaet nogen.

Morgenen efter mødtes saa Ulrik, Oluf og fem andre ved Oluf Jørgensens hus paa Bækkeskovs enemærker og aftalte, at nu skulde det være. De enedes om, hvorledes de bedst greb sagen an. Naar Becker kom ud til dem, skulde den, han først slog eller truede, gribe hesten i tøjlen, hvorpaa de andre skulde slaa til.

Straks efter mødte de sammen med godsets andre bønder i enghaven for at age hø ind, og næppe var arbejdet i gang, før begivenhederne tog fart. De, der læssede, havde slaaet hestene løs og lod dem æde, hvor de vilde,

men da landsdommeren noget efter kom ud for at se efter hovfolkene og opdagede de løse heste, fór han frem med banden og skælden og tog til sine pistoler; derpaa red han hen til de sammensvorne og befalede Ulrik at fange hestene, slog ham med den vaand, han havde i haanden, og tog igen til pistolerne. Men Ulrik var ikke sèn i vendingen, han sprang til, greb landsdommerens hest i tøjlen og holdt den fast, mens de andre tog affære. Oluf Kristoffersen løftede sin høtyv og slog Becker i hovedet og ned over ryggen. De andre gav ham med samme mønt, slog med høtyve, river og hvad de tilfældigt havde i haanden. Saaledes stod til sidst elleve ophidsede bønder og bogstavelig talt bankede livet ud af deres plageaand.

Da han ikke aandede mere, trak Oluf Kristoffersen og Laurids Kristensen ham bort fra stakken og lagde ham paa engen. Nu stimlede de andre hovfolk til, og drabsmændene forlangte, at de ogsaa skulde slaa paa den døde, for at ingen skulde kunne vidne mod dem. Blandt dem, der paa den vis fik lod og del i mordet, var der ikke mindre end fem kvinder. De to karle, Thomas Pedersen og Bertel Cortsen blev dog tvunget til at slaa. En tredie, Laurids Olufsen, der oprindelig var med i komplottet, var ikke i enghaven, da mordet fandt sted, og da han igen naaede derud, var det hele forbi, og det lykkedes ham derfor at slippe for at røre liget. Da havde forøvrigt ogsaa ophidselsen lagt sig. Ludende og tavse stod de skyldige og fornam, hvordan alvoren i det, de havde gjort, voksede og antog former, hvis vælde og gru de ikke forud havde kunnet fatte, og da ridefogeden, Iver Kirchetorp, kom med gaardens folk for at hente den døde, og han spurgte dem, hvorfor de havde handlet saadan, svarede de, at landsdommeren i otte aar havde

forbitret deres tilværelse, saa de maatte gøre dette for at faa en ende derpaa.

Og dødsens alvorlige stod de da og saà, hvorledes ridefogeden og hans folk lagde det afsjælede legeme op paa vognen og kørte bort med det — op paa gaarden, hvor doctor Hahne og stads-chirurg Jochum Karsten fra Køge konstaterede, at der fandtes »adskillige dødelige saar paa det.«

Rettergang og domfældelse.

Det første øvrigheden nu foretog sig, var at paagribe drabsmændene og indsætte dem i taarnet i Vordingborg. Det lykkedes dog ikke i første omgang at faa tag i hovedmændene, der havde taget flugten. Men man traf alle mulige forholdsregler for at hindre en videre flugt, spærrede færgesteder og anløbspladser og havde et øje paa hver finger. Det var da uden for al tvivl, at de to flygtninge ikke ret længe kunde holde sig skjult, men før eller senere maatte komme for dagen, om ikke før, saa naar sulten drev dem. Ulriks far, Herman Ulriksen, der intet vidste om sønnens opholdssted, blev ikke troet, da han nægtede at vide besked, og førtes derfor til Vordingborg, hvor han indsattes i taarnet, indtil sønnen var fundet.

Nu havde Ulrik en moster, som var gift med Jep Rasmussen i Toxværd. Dertil kom de to fredløse allerede aftenen efter mordet paa landsdommeren og forkyndte nok saa frejdigt, at de ønskede at blive dèr i huset nogen tid for at se, hvordan det hele vilde spænde af. Jep Rasmussen og konen sagde begge, at det kunde der ikke være tale om, men de gik alligevel hen paa stænget, hvor de blev nogle døgn.

Det var ikke let for Jep Rasmussen at tage en bestem-

melse. Han turde ikke beholde de to karle, og angive dem var han heller ikke meget for, Ulrik var jo dog trods alt hans kones søstersøn. Han tænkte frem og tilbage, grundede og spekulerede, men kom ingen vegne. Og da han til sidst ingen ro kunde finde hjemme, gik han til Lille Tvede, hvor han ude paa bymarken traf Ulriks mor, Dorthea Andersdatter, der sammen med sønnen Anders og flere andre var i færd med at høste korn. Jep fik den arme kone trukket til side og berettet, at Ulrik og Oluf var hos ham, men at han ikke vidste, hvad han skulde gribe til.

Det har dog nok ikke været lettere for Ulriks mor at træffe en afgørelse, men hun indsaa snart, at det alligevel kun kunde være et spørgsmaal om tid, inden sønnen blev grebet. Næste morgen tidlig begav hun sig paa den lange vandring til Vordingborg, hvor hun overfor amtmandens fuldmægtig berettede, hvad hun havde hørt. Der blev straks afsendt et rytterkommando, der natten mellem fredag og lørdag tog Ulrik og Oluf til fange og førte dem bundne til Vordingborg. Samme nat slap Herman Ulriksen ud af arresten.

Der blev nu, som skik var, nedsat en kommission, der fik til opgave at optage forhør og — naar alle tænkelige oplysninger var skaffet til veje — fælde dom i sagen.

Dommen faldt den 11. December 1738 og gik i hovedsagen ud paa, at de elleve egentlige mordere skulde halshugges. Ulrik Hermansen og Oluf Kristoffersen skulde desuden knibes med glødende tænger tre gange, først paa gerningsstedet, saa paa vejen til retterstedet og tredje gang paa selve retterstedet, derefter skulde deres højre haand afhugges og derpaa hovedet. Deres kroppe skulde lægges paa stejle og hovederne sættes paa stager. De ni andre skulde efter henrettelsen nedkules paa retterstedet

af natmanden. Laurids Olufsen, der vel var medvider, men ikke tog del i mordet, blev dømt i Bremerholms jern paa livstid, tre andre karle fik hver ét aar paa Bremerholm, de fem kvinder ét aar i spindehuset. Cort Larsen skulde et halvt aar paa Bremerholm formedelst han — i modsætning til de tre andre — ikke havde lagt haand paa liget, men kun slaaet paa det. Thomas Pedersen og Bertel Cortsen, der var blevet tvunget til at slaa paa den døde, frikendtes.

Denne dom indstilledes for højesteret, der den 23. juni 1739 afsagde følgende kendelse:

»Ulrik Hermansen og Oluf Kristoffersen bør, sig selv til velfortjent straf og andre ligesindede til exempel og afsky, knuses og levende lægges paa stejle. Ligeledes bør Oluf Pedersen, Christen Søfrensen, Lars Rasmussen, Jørgen Søfrensen, Bertel Ibsen, Lars Christensen, Jens Ibsen, Christen Christensen og Frederik Christensen halshugges og deres hoveder sættes paa stager, og samtlige elleve have deres hovedlodder og jord forbrudt. Laurids Olufsen bør arbejde i jern paa Bremerholm sin livstid. Hans Hermansen bør arbejde ét aar i jern, og Peder Truelsen samt Christen Rasmussen bør arbejde paa Bremerholm sex maaneder. De fem kvinder: Maren Jens Ottesens, Maren Frederich Christensens, Karen Peder Heboes, Anna Bendtsdatter og Maren Nielsdatter bør at arbejde i spindehuset ligeledes i sex maaneder. Cort Larsen bør arbejde tre maaneder i Bremerholms jern; men Thomas Pedersen, Bertel Cortsen og Jep Rasmussen bør for videre tiltale fri at være.«

Sidstnævnte Jep, der saa uforskyldt var blevet rodet ind i denne sørgelige affære, klarede dog ikke helt frisag, idet der samme dag, som højesterets dom faldt, blev afsagt følgende kendelse paa Gisselfeld birketing:

»Som Jep Rasmussen haver huuset og hælet disse fredløse mordere i døldom, og hand med andstalt til deris paagribelse ikke hafver opført sig rettelig, som skee burdt, blifver hand for saadan sin omgang tilkiendt og plichtig funden til vedkommende at betale al dend beviislig omkostning, som ved Ulrich Hermansens og Oluf Christopfersens paagribelse hos hannem foraarsaget er.«

Desuden maa Jep Rasmussen betale sagens omkostninger med 3 rigsdaler.

Paa fireugersdagen for afsigelsen af højesterets kendelse, den 21. juli 1739, blev saa dommene fuldbyrdede. Af sær kongelige naade slap Ulrik og Oluf dog for at blive lagt levende paa stejle, men blev under eksekutionen »quælte«.

Og dermed var saa den undertrykte bondes voldsomste reaktion imod undertrykkerne endt, som den var begyndt: i død og uhygge.

I mindets lys.

Uden tvivl har mordet paa landsdommer Becker vakt umaadelig opsigt i sin tid, omend bedømmelsen af gerningen og dens følger rimeligvis har været af vidt forskellig karakter. Den skæbne, der blev gerningsmændene til del, har formentlig haft den virkning paa deres standsfæller, at de for eftertiden er veget tilbage for at tage lignende forholdsregler. For en og anden plagsom godsejer har selve mordet vel været et alvorligt memento, mens dets følger til gengæld kun har kunnet vække tilfredshed.

Der lever i folkemunde flere beretninger om mordet og de nærmere omstændigheder ved det, der skete. De er dog alle af sagnagtig karakter og kan næppe anses for troværdige — naar undtages den, der fortæller, at en

gammel kone, som var øjenvidne til mordet, blev truffet af en »rørelse«, som hun aldrig siden forvandt.

Da landsdommeren var stedet til hvile i Everdrup, blev der i kirken indemuret et epitafium over ham. Dets indskrift var fra ende til anden holdt i tidens særlige stil, men næppe helt overensstemmende med sandheden i sin bedømmelse af den døde. Naar det saaledes hedder: »Kunde forstand og retviished frelse fra graven, som de kand forævige ihu-kommelsen, hafde hans liv bestandig holt ud med hans rygte«, saa er dertil at sige, at havde Becker behandlet sine undergivne med forstand og retvished, da havde hans liv i hvert fald holdt noget længere ud. Og hvad hans rygte angaar, saa var det da ogsaa saa skaaret og skrammet, at da den Everdrup-præst hr. Wedel firs aar senere tager sig paa at klinke det, har han kun i ringe grad held med sig, og naar han skriver: »han var dog en god herremand; han slog ingen, lod ingen ride træhest, eller sætte i hullet; han lod ingen arbeide for restance eller skikke til slaveri — kort, han gjorde intet utilbørligt; men han vilde indføre et taaleligt hoverie, da godset før var kongens, og bonden da frie for hoverie« — saa har den velærværdige hr. Wedel for det første været slet underrettet, idet Bækkeskov fra 1633 havde været i flere forskellige adelsslægters eje, og bønderne i den tid nok havde lært hoveriets velsignelser at kende, og for det andet gælder hans øvrige smukke ord til Wandsbeck og kan ikke rokke det mindste ved den kendsgerning, at landsdommer Becker var en haard negl og et stort stykke af en bondeplager. De mange vidnesbyrd fra samtiden, de oplysninger, der fremkom under sagen, og de mundtlige overleveringer er i det stykke enslydende og taler deres tydelige sprog — ikke bare om Becker, men ogsaa om hans banemænd.

Disse er dog for eftertiden kommet til at staa i et ganske andet lys end den gode landsdommer. De kaldtes mordere og var det vel ogsaa, men alligevel synes gerningen at staa i et meget slet forhold til strafudmaalingen — set under en senere tids synsvinkel.

De var jo ikke forbrydere, disse bønder, og deres bevæggrunde har naturligvis ikke kunnet staa for en gængs juridisk bedømmelse. De var jævne mennesker, hvis hele higen ikke havde højere maal end en rolig og stilfærdig tilværelsesform, men gennem et sløvende liv i underkuelse og uvidenhed havde de bevaret et klart blik for, hvad der var ret og rimeligt, og først da de krænkedes i denne følelse, prøvede de at tage sig selv til rette. Maaske de da gik for voldsomt til værks, og maaske havde de ikke ganske overskuet følgerne af deres gerning. Det er vel ikke bare muligt, men sandsynligt.

Men bag om alt dette, bag om den uhyggelige gerning og dens lige saa grufulde konsekvenser kaster mindet sit blide lys over en flok mænd, der selv i den dybeste nedværdigelse bevarede deres sans for ret og rimelighed usvækket. Og deres største fejl var maaske den, at de paa dette felt — billedlig talt — udstedte veksler, som ikke paa daværende tidspunkt kunde indfries.

Litteratur:

Arthur Petersen: Jorddrot og bonde. 1930.
Anders Petersen: Vallø og omegn. 1877.
Severin Kjær: Fra stavnsbaandets dage. 1888.
C. S. Nygaard: Bækkeskov. I Danske herregaarde ved 1920.
L. M. Wedel: Topographie over Everdrup sogn i Sjælland. 1818. Optrykt 1925.

A. F. TSCHERNING
EN DEMOKRATISK ARISTOKRAT

Af *Gunnar Brier.*

Med de raadgivende Stænder, der var en Realitet 1834, begyndte den demokratiske Udvikling herhjemme, der førte til Junigrundloven 15 Aar efter. I disse Aar blev for den danske Bonde, som Stænderordningen i særlig Grad kaldte paa, Grunden lagt til det politiske og sociale Medborgerskab, der var en Forudsætning for, at Junigrundloven, en af Tidens frieste Forfatninger, forankredes saa fast i Folket. Her blev A. F. Tschernings Indsats af afgørende Betydning.

Ifølge sin Fødsel var Tscherning Aristokrat. Han færdedes hjemmevant i Kongens Sal, i Bourgeoisiets Kredse mellem Aandslivets og Pengemagtens Store, uden nogensinde at tabe sit Ansigt. Men han blev ogsaa Bondens Ven og Omgangsfælle. Aristokraten Tscherning levede sig ind i Bøndernes Tankeverden, regnede dem for sine Lige, omgikkedes dem, samtidig med at han arbejdede paa at udvide deres Horisont og gøre dem skikkede til paa lige Fod med andre Samfundsborgere at deltage i Lovgivningsarbejdet. »De kofteklædte« paa deres Side opgav overfor ham deres ofte saa begrundede Mistro til »de kjoleklædte« og fulgte »Obersten«, som de beundrede og højagtede, med enestaaende Tillid.

Anthon Frederik Tscherning, der baade paa fædrene og mødrene Side var af gammel Militærslægt, fødtes 1793 i Frederiksværk, hvor Faderen, Oberst E. P. Tscherning, var

Inspektør ved de Classenske Fabrikker, der tilvirkede Materiel til Hær og Flaade samt Landbrugsmaskiner. Han var en dygtig Officer og en udpræget Personlighed, begejstret for de franske Revolutionsidealer og for den human-sociale Udvikling, der herhjemme var indledet med Bondefrigørelsen 1788; han var et Forsyn for sine Undergivne, og hans Børn sad paa Skolebænk med Arbejdernes. Tscherning beundrede sin Far.

1807 gjorde et dybt Indtryk paa Drengen; han vilde være Officer. Som purung Artilleriløjtnant blev han 1814 udkommanderet til Tjeneste ved det danske Korps, der i Napoleonskrigenes sidste Fase blev sendt til Frankrig som en Del af de Allieredes Besættelseshær, og i den følgende Tid blev han beordret til faglige Studier i franske Vaabenfabrikker. 1818 blev han Faderens Assistent i Frederiksværk. 1828 sendtes han som Observatør til Grækenland, der havde gjort Oprør mod Tyrkiet og fik militær Hjælp af Stormagterne. Efter sin Hjemkomst blev han tilknyttet den nyoprettede kgl. militære Højskole. Som Artillerioffícer var han en Kapacitet.

Begivenhederne omkring 1814 glemte Tscherning aldrig. Han havde intet tilovers for Frederik 6. som Regent og »Krigsherre«. Det eneste Gode ved 1814 var Norges frie Grundlov, som Prins Christian Frederik (Chr. 8.) underskrev, inden han frasagde sig Norge.

For at vi kunde komme ud af det hjemlige Dødvande, maatte Folkets Selvbevidsthed vækkes, og et Middel hertil saa Tscherning i den Folkevæbning, hvis Idé han udformede i 30'erne: om en lille Kærne af Fagsoldater og Specialtropper skulde en Folkehær bygges op paa Grundlag af alm. Værnepligt. — Den gældende Hærordning kritiserede han skarpt; vi havde en Hær, som var »overflødig i Fred, unyttig i Krig«.

Han var i det hele en ubehagelig Kritiker, naar han i Pjecer og Avisartikler angreb Regeringen, og denne fulgte med Uro hans Virksomhed som Skribent. 1833 flød Bægeret over; han blev beordret til en Tjeneste- og Studierejse af ubestemt Varighed. Da han i Afskedsaudiens takkede Kongen for den »ærefulde Opgave«, sagde Frederik 6. ikke uden Lune: »Naa, tager De det paa den Maade!«

Rejsen var en Slags Forvisning, selv om Tscherning af de fremmede Regeringer blev modtaget korrekt og hurtigt blev en velset Gæst i det højeste Selskabsliv, takket være sin personlige Charme. Men den unge, evnerige Mand savnede meget et virkeligt Arbejde, mens han i Aarevis lod sig dirigere fra det ene Land til det andet, efterhaanden gennem det meste af Europa. — Alligevel fik han meget ud af Rejsen, interesseret som han var i alle Forhold og kritisk vaagen. Stor Glæde havde han af Opholdet i Svejts; her saa han noget af sin Tanke om et Folkeværn virkeliggjort, og Statsformen med smaa selvstændige Kantoner forekom ham Idealet af en Statsdannelse, naar Riget bestod af uensartede Elementer. Men een Ting blev han tilfulde klar over: den lille Stat var kun en Brik i Stormagternes Spil. — Hele Tiden bevarede han Kontakten med de hjemlige Forhold, og Regeringen mødte stadig hans hvasse Kritik i »Københavnsposten«.

1838 kom Tilbagekaldelsesordren. Tscherning græmmede sig over at have spildt 25 Aar paa »en latterlig Karriere«, og da man nægtede ham Afsked med Pension, traadte han udenfor Nummer i et Par Aar. Han rejste til Frankrig, blev først Leder af en Kulmine og senere Direktør for et Jernbaneselskab. — Endelig bød Hærreduktionen 1841 den misfornøjede Kaptajn en Lejlighed til at træde ud af Hæren med fuld Pension. De følgende Aar var hans Virksomhed mangeartet: Københavnske Firmaer gjorde

A. F. Tscherning.
Maleri af C. A. Jensen.

Eleonore Tscherning.
Tuschtegning af P. C. Skovgaard.

Brug af hans Erfaringer: han fik i Kommission at kobe Kul i Frankrig, Godser i Sverige, at opføre Korntørrings-anlæg i Provinsen o. a.; men han sørgede bevidst for ikke at mele sin egen Kage, han vilde staa frit. — I det fineste københavnske Borgerskab var han en velset Gæst, bl. a. Omgangsven med J. L. Heiberg og hans smukke Frue, den berømte Skuespillerinde. Ingen, mindst Damerne, — man sagde, at enten gjorde han Kur til Fruen eller Datteren i de Huse, han kom — kunde modstaa den smukke, berejste, aandrige Mand.

Tscherning var efterhaanden blevet en inkarneret Pebersvend, glad ved sin Uafhængighed, glad ved at kunne hjælpe til højre og venstre, saa vidt Pengene rakte. Imidlertid traf han 1838 sin Kusine Eleonore Christine Lützow, en varmblodig, kunstnerisk Begavelse, bl. a. med udpræget Talent for Tegning og Maling. Hun blev straks lidenskabeligt indtaget i sin 22 Aar ældre Fætter, og hun lagde ikke Skjul derpaa. Han søgte forgæves at forklare hende, at »en

gammel Mand og en ung Kone er en falsk Mønt«, at Pensionen kun var beskeden til en Familie; hun vilde have ham, og hun fik ham — til Held for dem begge. Brylluppet stod 1845, og foreløbig blev de nærmest forkælet af deres fine Omgangskreds.

Krigsminister.

Februarrevolutionen i Frankrig 1848 udløste overalt i Europa de nationale og liberale Frihedsideer. Herhjemme fængede den først i Hertugdømmerne, hvor Kravet om en fælles Forfatning for Slesvig-Holsten og om Slesvig som en tysk Forbundsstat, — ligesom Holsten var det i Forvejen — formuleredes paa Rendsborgmødet 18. Marts. Da et Afslag forudsaas, gjordes øjeblikkelig klar til Kamp.

I København blev Modtrækket Kasinomødet 20. Marts, som sammenkaldtes af de liberale Ledere, bl. a. Tscherning. Her vedtoges en Resolution til Kongen, hvori man krævede en fælles fri Forfatning for Danmark og Slesvig samt nye Ministre, der havde Folkets Tillid. Med sin mærkelige Samhu med Folket i de store Øjeblikke imødekom Frederik 7. Folkeviljen.

Efter meget besværlige Forhandlinger dannedes 22. Marts »Martsministeriet«, med Tscherning som Krigsminister. Det var kun med stor Betænkelighed, han gik med, Udnævnelsen havde jo politiske Motiver; at han var en indsigtsfuld Artillerioffícer og en praktisk Dygtighed, var almindelig anerkendt, men ingen, heller ikke han selv, kunde vide, om det var nok. Han havde betinget sig, at han fik fuldkommen frie Hænder, og fik Oberst H. Hedemann udnævnt til General for det Korps, der skulde bekæmpe Oprøret, mens den unge, dygtige Kaptajn Læssoe blev Stabschef; Meningen var, at Tscherning som Krigs-

minister i Virkeligheden vilde sikre sig Overkommandoen, et Forhold der kunde blive farligt.

Nu begyndte en travl Tid for Tscherning. Han boede Døgnet rundt i et lille Værelse i Krigsministeriet. Middagen indtog han hjemme, men Morgen og Aften løb Fru Tscherning op til sin Mand med en lille Flaske Bouillon eller Chokolade i en Sypose. Hun fortæller om den krybende Opmærksomhed, de var Genstand for, ogsaa fra højtstaaende Officerer, der nu forsikrede hende, at de altid havde »elsket og beundret« hendes Mand. — Der var nok at tage fat paa: et Departement skulde oprettes, vor lille Hær sættes paa Feltfod, Sundheds-, Forplejnings- og Trænvæsen organiseres, Heste og Materiel, særlig Geværer, indkøbes, Frivillige indrulleres og en Lov om alm. Værnepligt forberedes. Der blev arbejdet beundringsværdigt af alle. Og dog: Tscherning var for skeptisk til at blive grebet af det store Stemningsbrus: »Aanden fra 48«.

I Begyndelsen af April kom Kongen og Tscherning til Slesvig. Den Hyldest, som blev ogsaa Tscherning til Del, var ham inderligt imod, »jeg forekommer mig stedse latterlig«, skriver han hjem. — Den 9. April blev Oprørshæren fuldkommen splittet ved Bov. Kongens Nerver slog helt Klik efter Sejren; han vilde have Standret nedsat og hver 10. Mand af Fangerne skudt! Tscherning havde Besvær med at faa ham beroliget[1]). Kongen ønskede forøvrigt at gøre Tscherning til Oberst; men udnævnt til denne Charge blev han dog først, da han var gaaet af som Minister: han

[1]) Under Opholdet i Slesvig blev der aflagt Besøg paa Lazarettet i Flensborg. I en Forstue saa Tscherning en Balje med amputerede Lemmer. Han bemærkede da, at han havde set betydeligere Kvæstelser helbredet uden Amputation. Lægerne hævdede, at paa et Krigshospital kunde man ikke regne med at faa Tid til anden Behandling af den Slags Tilfælde.

vilde ikke indstille sig selv dertil. Kommandørkorset afslog han, han vilde undgaa Skumlerier.

Efter Slaget ved Bov mødte Prøjserne frem paa det tyske Forbunds Vegne, og Situationen var helt forandret. Efter en hæderlig Kamp ved Slesvig blev Forsvaret af Jylland opgivet, mens Als og Fyn gjordes til stærke Flankestillinger. Aktiv Hjælp fra England og Frankrig, som vi mente var en Mulighed, udeblev. — Tscherning var dybt pessimistisk; han havde gjort, hvad der var menneskeligt muligt, men han var overbevist om det haabløse i Kampen. »Hans voldsomme Arbejdstempo, Følelsen af mangelfuldt Kendskab til de Forhold, hvori han var kommet, Trykket af Ansvaret, Tvivl om Danmarks Fremtid sled fysisk og sjæleligt paa ham« (Biogr. Leks.). Hans Kone skriver: ». . . næsten stadig Uro og Sindslidelse har afkræftet og afmagret ham . . . mere og mere rodfæstes hans Anelse om, at Danmark gaar sin Opløsning i Møde«. Selv siger han: »Folk raaber Hurra for mig; det klinger som Ironi; i Stedet for at opmuntre mig skærer det mig i Hjertet.«

Imidlertid paagik de diplomatiske Forhandlinger. Men den Chance, vi fik af England og Prøjsen, til en endelig Ordning gennem en Deling af Slesvig, blev ikke udnyttet; Nationalliberalismens Idé: Danmark til Ejderen, beherskede Sindene baade her og i Slesvig. Martsministeriet gik itu paa Problemet; i November blev det rekonstrueret; blandt de udtraadte var Tscherning, der kaldte det afsindigt at genoptage Krigen.

Kort efter blev han Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, og her blev han Genstand for et hæftigt Angreb fra Grundtvig, der anklagede ham for »Mistillid til den danske Kraft og Udholdenhed, den danske Sag og den danske Lykke« (Defaitisme!). Tscherning paaviste sagligt, hvordan Forholdene havde været, da han traadte til,

og hvad der var udrettet. Fra alle Sider i Forsamlingen anerkendte man uforbeholdent hans Indsats; Orla Lehmann, den letbevægelige, kaldte ham »Danmark største Mand« — og Tscherning ærgrede sig! C. Ploug delte i sit Blad »Fædrelandet« Sol og Vind mere lige: »Tscherning har utrættelig arbejdet; medens han for at nedslaa Mængdens ubesindige Hæftighed syntes at fortvivle i sin Tale, har han rustet og gjort Folket kampfærdigt . . . Vi har altid maattet anerkende, at hans Gerning var meget forskellig fra hans Ord.«

Bondevennen.

Til »Menneskerettigheder«s Idealer (Frihed, Lighed og Broderskab), stod Tscherning i et mere livsnært Forhold end de fleste. Vi havde haft »en nivellerende Enevælde, der havde forberedt Demokratiet«; nu var det Folkestyrets Sag at gennemføre Friheds- og Lighedstanken. Det var Statens Opgave at skabe Rammerne for Samfundslivet, Borgernes at skabe deres egen frie Livsform indenfor disse Rammer; saa faa Statsindgreb og saa lidt Embedsmands- og Kontorstyre som muligt.

I Junigrundloven var Friheden og Ligheden knyttet til alm. Valgret. Denne regnede Tscherning vel ikke til de fundamentale Rettigheder, men da den engang var givet Folket uden at være krævet, og aldrig var blevet misbrugt, maatte der ikke røres ved den. — Aandelig og økonomisk Lighed var vel udelukket, men Staten kunde paa det sidste Omraade virke udlignende ved en progressiv Indkomstbeskatning — en Tanke, der af konservative Finanssagkyndige betegnedes som »et Plyndringsprincip, der snart vilde blive Velstandens og Udviklingens Gravminde« og nærmede sig »Kommunisme«.

Udgangspunktet for Lighedstanken var Broderskabets Idé, saaledes som den kom til Udtryk i Kristendommens Bud om Næstekærlighed. For ham, der aldrig blev nogen dogmetro Kristen, laa »Kristendommens sande Pligt i det broderlige og kristelige Samliv«; men Samfundets Skodesynd var, at alle vilde være Nydere, ingen Ydere . . .

De trange Tider efter 1814, der havde sat de store Landboreformer i Staa, afløstes o. 1830 af økonomisk Fremgang, og dermed fulgte en vaagnende Selvhævdelse blandt Bønderne. Krav om Genoptagelse af Reformlovgivningen og medborgerlig Ligestilling lod stadig stærkere, særlig fra Sjælland, hvor Fæsteforholdet og Hoveriet var mest udbredt. Christian 8.s svage Regering søgte at dæmpe Uroen ved i Nov. 1845 at udstede »Bondecirkulæret«, der praktisk talt forbød Bønderne at afholde politiske Møder og stillede Bondeagitatorerne under Politiopsigt. Harmen over denne Undtagelseslov var dog saa stor, at Regeringen et halvt Aar senere maatte tilbagekalde Cirkulæret. Men Bonden havde nu tabt sin gamle Tro til Kongemagtens gode Vilje; han maatte stole paa sig selv. Foreløbig fandt imidlertid Bønderne og de Liberale hinanden i Kampen for Folkestyret.

Paa denne Tid var det, at Tscherning traadte i Forbindelse med Bøndernes Ledere. Han var virksom ved Dannelsen af »Bondevennernes Selskab« (Maj 1846), blev dets Formand, og var den, der skrev Programmet: En bedre Folkeoplysning, Bondens Ligestilling med andre Borgere (navnlig alm. Værnepligt), Forbedring af Husmænds og Indsidderes Kaar, Næringsfrihed, Fæstets Overgang til Selveje o. a. Foreningen, som navnlig Sjællænderne sluttede op om, blev Tidens eneste faste politiske Organisation.

En Hovedlinje i Tschernings Liv var fastlagt: Bonden skulde gøres til en ligeberettiget Partner i Folkestyret, idet

han tilegnede sig det nodvendige Maal af faglig Dygtighed og indre og ydre Dannelse.

Tscherning tog rationelt fat. Gennem flere Aar samlede han i Rigsdagsperioden Rigsdagens Bonder i sit Hjem. Først fik de en solid Aftensmad; derefter gennemgik han de foreliggende politiske Spørgsmaal med dem, saa de kunde være orienterede paa Tinge. Disse Aftener stillede store Krav til Fru Tscherning: »Jeg husker saa godt, hvordan Stuerne saa ud, naar disse mange Mænd med de transmurte Støvler forlod vor Dagligstue, hvor de havde siddet og dampet enten Cigarer eller daarlig Pibetobak og spyttet enten i Bakker eller i Krogene og drukket Øl og Punch til«. — Den nye Tingenes Orden kostede efterhaanden Tschernings den selskabelige Omgang med de Kredse, de socialt og politisk havde tilhørt.

For Samtiden var den værste Anstødssten Bøndernes Mangel paa selskabelig Kultur, og efterhaanden som Bondevenner og Liberale kom til politisk at staa skarpt overfor hinanden, blev »de kofteklædte« med deres sure Piber og Transtøvler Genstand for Københavnerviddet; undertiden blev de ligefrem forulempet paa Gaden.[1])

---

[1]) I et Brev fra Professor H. Brøchner, Medlem af Folketinget 1854—55, til Vennen Chr. K. F. Molbech hedder det — efter nogle Spydigheder bl. a. om Biskop Monrad, »Hs. Hellighed Ærkebispen af Lolland, der helst agerer gennem andre,« om Oberst Tscherning, »der med en uhyre Selvtillid kaster sig ind i enhver Diskussion og mellem en Mængde Selvmodsigelser og Ensidigheder strør en Mængde gode Tanker ud,« om Grundtvig, »der gør sig til en Opgave at være i Minoritet og for Resten kæmper mod Tyskere og Latinere og gør allehaande Forsøg paa at løfte sig op paa et Postament for at modtage vor Tilbedelse« — »(og saa er der) saadanne Notabiliteter som Mikkel Rasmussen, der altid lugter af Brænd-

Forelobig deltog Bønderne ikke meget i Rigsdagsdebatten, men overlod Ordet til deres Ledere, ikke mindst til Tscherning. Heller ikke i Udvalgene var der Bud efter dem, og der skulde gaa et halvt Hundred Aar, inden en Bonde fandtes værdig til en Ministerpost.

Rigsdagen tog straks fat paa Landbrugets Problemer, og ved Samarbejde mellem Liberale og Bondevenner opnaaedes overalt antagelige Kompromis'er. Med medfødt Realitetssans fulgte Bønderne Tscherning, naar han sagde: »I politiske Forhold er det brugbareste næsten altid det bedste«. Baade han og Monrad, »Grundlovens Fader«, var klar over, at den nye Forfatning kun kunde sikres mod de mange skjulte Fjender, naar den gennem Lovgivningsarbejdet viste, hvad den var værd. — Tscherning glemte iøvrigt aldrig, at af »det latinske Laug«, som han ellers havde et godt Øje til, var de Mænd udgaaet, vi kunde takke for Friheden, selv om Lighedens Idé var dem fremmed.

Størst Vanskelighed frembød Fæsteforholdet. Liberale og Bondevenner, der tilsammen havde Flertal i begge Ting,

---

devin . . . og P. Knudsen, kaldet »Perpendiklen«, der fornylig flyttede, fordi man forlangte 4 Sk. mere om Dagen for Kost og Logi . . . Min Sidemand . . . anser Lommetørklæde for overflødigt, eftersom Mennesket fødes med Fingre til det Brug, hvilket han praktisk viser i Salen, hvor jeg dog heldigvis sidder paa hans venstre Side, han snyder Næsen med højre Haand . . . Af de Folk kan man lære Økonomi; de spiser »paa et rigtig pænt Sted« til Middag for 12 Sk., og man faar baade »Ske, Kniv og Gaffel«, men rigtignok »ingen Dug eller Serviet«. — Brøchner finder, at der kun er faa i Tinget, der kan muntre en op; »fortræffeligst i den Henseende er Hall (Kultusminister), hvis elegante Uforskammethed er af en ypperlig Virkning paa Bondevennerne, og som mange Gange har moret mig kosteligt«(!)

var for Tvangsafløsning (mod Erstatning), men Godsejernes kompakte Modstand, der styrkedes ved den almindelige europæiske Reaktion mod enhver »kommunistisk« Tendens, forhindrede en saadan Tvangslov. En Løsning kom først 1861 gennem Monrads Kompromisforslag, der byggede paa Frivillighed. — Tscherning hævdede principielt, at »Jorden kan aldrig blive nogens Ejendom, Staten har Ejendomsretten, Bonden Brugsretten«, (sml. Grundtvig: »Ethvert Folk er sit Fædrelands Grundejer«), saa Staten havde Ret til at paabyde Fæstets Ophør. Da det imidlertid krævede langt mindre Startkapital at begynde som Fæstebonde end som Selvejer, foretrak han egentlig et velordnet Arvefæste, for »vel var det vigtigt, at Landets Bønder er fri, men endnu vigtigere er det, at de har Jord, de kan leve af og paa«.

Med Fæsteloven var det sidste af de egentlige Bondeproblemer løst.

Tscherning fordømte, som Grundtvig, Eksamensskolen. Vel kunde Prøver ikke helt undværes, men drev Staten »Lærdskoleindustri«, fik man et akademisk Proletariat, der som Underhold vilde kræve nye Embeder. Under alle Omstændigheder maatte man ændre det Forhold, at den højere Undervisning praktisk talt var forbeholdt den velhavende Del af Befolkningen. — Børnene burde ved 14 Aars Alderen ud i den virkelige Livsskole, hvor Drengen lærer at blive en virksom Mand i Samfundet. Lærernes Krav om en bedre Uddannelse havde Tscherning ikke meget tilovers for; jo bedre Uddannelsen blev, jo mere følte de sig hævet over Almuen, og jo større Fordringer stillede de. Seminarieuddannede Lærere var egentlig overflødige, »Gud hjælpe os for Pædagogik og navnlig for ham, der ad den Vej skal lære at omgaas Almuesbørn«. Han beklagede, at Monrad 1860 fik indført Eksamen for Lærerinder, »eksaminerede

Fruentimmer er mig en Vederstyggelighed, men derfor siger jeg ikke, at de ikke kan være meget brave«; den bedste Lærerinde var den ældre, i Livet prøvede Kvinde, der selv havde undervist og opdraget Børn.

Ungdommens Trang til at lære maatte imødekommes ved en frivillig Ungdomsskole. De grundtvigske Højskoler med deres historisk-poetiske »Bondehøjskolehistorie« kunde dog kun forvirre Bøndernes sunde Sans ved deres Beretninger om »Forfædrenes Storværker«; han var absolut mod Statsstøtte til dem. Ligeledes gik han mod Statsstøtte til den 1855 oprettede Veterinær- og Landbohøjskole, som det maatte være Landbrugets egen Sag at skabe, hvis den var nødvendig, hvad han — og Grundtvig — meget betvivlede.

Tscherning's Plan om en Folkevæbning fandt ringe Tilslutning. Derimod havde ingen saa stor Andel som han i, at alm. Værnepligt indførtes; her drejede det sig om selve Lighedens Princip, »fribaarne er vi alle, og det er ikke Trælleværk at føre Vaaben for Fædrelandet«.

Med Hensyn til Næringsfrihed vilde han gaa videre end de fleste, idet han ikke vilde vide af Indskrænkninger paa noget Erhvervsområde; han stemte dog for Loven af 1857, fordi den betød et stort Fremskridt. Selv om han saaledes vilde overlade mest muligt til »Kræfternes frie Spil«, blev han dog med sit medfølende Sind en Fortaler for, at det offentlige udbyggede Fattigforsorgen paa en værdig Maade.

Vanskeligst faldt det det dannede Borgerskab at tilgive Tscherning hans ofte noget drastiske Udtalelser, naar det gjaldt Bevillinger til kulturelle Formaal, som Tilskud til Teatre, Museer, Biblioteker; her kunde han synes mærkeligt smaatskaaren. Men hans Princip var, at Nyderen skulde betale for sin Nydelse; desuden var det en Nødvendighed og en Pligt for Staten at spare. Følgen blev dog, at

Bondevennerne, ofte med Urette, fik Skyld for en utidig Paaholdenhed, der maatte komme af Foragt for fælles Kulturværdier. — I Praksis var Tscherning imidlertid langt mere moderat, end man skulde vente efter hans stærke Ord.

Tscherning var en Personlighed af sjældent Format. Vel var hans Ideer langt fra alle lige stærkt gennemtænkt, og han vejede ikke sine Ord paa Guldvægt; men han var i Besiddelse af et praktisk-genialt Blik og en usædvanlig Sagkundskab paa vidt forskellige Omraader. Ganske naturligt blev han stadig indvalgt i Finansudvalget og var en Aarrække dets Formand. Om hans Indflydelse her siger en politisk Modstander (C. Bille): »Finansloven behersker alle Love, Folketinget behersker Finansloven, Finansudvalget behersker Folketinget, og jeg er bange for . . . det ærede Medlem for Holbæk Amts 2. (Tscherning) behersker Finansudvalget«. — Tscherning blev ikke træt af at fremhæve Bevillingsmyndigheden som Folkestyrets kraftigste Værn. Parlamentarismen laa dengang ude i Fremtiden.

Med Liv og Sjæl gik Tscherning op i sin Rigsdagsgerning. Monrad karakteriserer ham saaledes: ». . . Hans Tale er buldrende, drønende, skummende som en vild Fos, altid fuld af Tanker, rig paa Ideer. Vel stod Tankerne nu paa Hovedet, nu paa Benene, og vel kom Ideerne snart paa Kryds og snart paa Tværs, men altid . . . et friskt, nyt og ejendommeligt Blik paa enhver Sag, . . . enhver Afbrydelse gav hans Tankegang fornyet Kraft og Flugt . . . I Udvalgene blev den stride So til en rolig, stærk, jævnt arbejdende Strøm. Hans Flid var utrættelig, hans Arbejdsdygtighed svigtede ham aldrig; . . . en mærkelig Takt for Samarbejde . . . undgik endog det fjerneste Skin af, at han skulde søge at drage nogensomhelst Fordel af sin Virksomhed . . . I Udvalgene og ved Afstemningerne har han sædvanligvis

været særdeles skaansom og hensynsfuld, navnlig overfor alt bestaaende Forhold.«

For Tscherning gjaldt Ideen alt, personlig Fordel og Ærgerrighed intet, ». . . en fornem Natur, personlig uegennyttig indtil Taabelighed«, kalder C. Bille ham.

Tscherning og Begivenhederne omkring 1864.

Resultatet af Fredsforhandlingerne efter Treaarskrigen blev kun magert; vi bandt os til, at Slesvig ikke maatte knyttes nærmere til Kongeriget end til Holsten, til Gengæld anerkendte Stormagterne det danske Monarkis Integritet. — Haabet om at se Junigrundloven udstrakt til Ejderen maatte opgives.

Selv om Værnevilje og Værnepligt var uløseligt knyttet til Statens Bestaaen, gjorde Tscherning sig ingen Illusioner om Danmarks militære Magt, ligesom han fandt, at Haabet om Hjælp udefra, ogsaa fra Sverige-Norge, var et Fantasifoster. »Mellem Staterne er Magten Ret« — Udtalelsen forargede den grundlovgivende Rigsforsamling — og »Stormagterne gør kun for os det, de finder nyttigst for sig selv«.

De Nationalliberale (Centrum) rettede i Tidens Løb stærke Angreb paa ham for hans »udhulende Pessimisme«, men han vedstod, hvad han udtalte i Folketinget 1850: ». . . vi lader os ikke letsindigt drive fra den Vej, vi har betraadt, fordi man skriger højt og forlanger at bide i Maanen med Tænderne«. — Den bedste Løsning havde efter hans Mening været »Samstaten« med politisk Ligestilling for de enkelte »Lande«, omtrent som i Svejts. Som Forholdene nu laa, var »Helstaten« »en europæisk Nødvendighed«, og hans Stilling til de skiftende Ministerier blev be-

stemt af, om deres Politik betingede den mindst mulige tyske Indblanding i vore Forhold. Indadtil var der intet, der hastede, blot Valgretten ikke indskrænkedes.

Efter store Vanskeligheder lykkedes det 1855 at faa gennemført en Helstatsforfatning, hvorefter Rigets Fællessager underlagdes et Rigsraad; Valgbestemmelserne var dog saa konservative, at hele Ordningen var Bondevennerne (Venstre) inderligt imod. Protest fulgte omgaaende fra Hertugdommerne; Forfatningen var udstedt udenom dem, og som Mindretal i Raadet følte de tyske Medlemmer sig helt tilovers; de udeblev fra Møderne. Holsten klagede til det tyske Forbund, og de tyske Stormagter greb ind, ogsaa paa Slesvigs Vegne.

Hidtil havde Venstre i udenrigspolitiske Spørgsmaal fulgt »Obersten« som den, der havde bedst Forstand paa de Sager, men jo mere Spændingen steg mellem Dansk og Tysk, og mellem Demokrati og Reaktion, jo mere vandt Ejdertanken frem ogsaa i Venstre — og i dens Følge Skandinavismen, hvis stemningsbaarne Ordstrøm Tscherning aldrig kunde forlige sig med. Forgæves advarede han Bondevennerne mod at sætte Junigrundloven paa Spil ved at ville være ledende i Udenrigspolitiken.

En Svaghed ved Styret herhjemme var i mange Aar Forholdet mellem Konge og Ministerium. Ved de store Afgørelser var Frederik 7. som en kongelig-folkelig Fællesnævner, men i det daglige Arbejde var han et vanskeligt Barn, upaalidelig og lunefuld. Tscherning, der hverken havde Interesse i en Ministerpost eller i Gunstbevisninger af nogen Art i Modsætning til saa mange af Politikerne, havde Kongen dyb Tiltro til. Venskabet styrkedes ved, at Tscherning, og Venstre i det hele, behandlede Grevinde Danner, Kongens 3. Hustru, med tilbørlig Hensyntagen, noget der

laa de ledende Kredse fjernt; »fru-Danner-gal« kaldte den impulsive Fru Tscherning ham; hun kunde ikke fordrage Grevinden.

1858—63 lededes Udenrigspolitiken af Centrums Førstemand, C. C. Hall. Hans Maal blev at udskille Holsten, idet man langsomt veg for de tyske Krav, saa Ejderstaten af sig selv frembød sig som den eneste Løsning. Tscherning var rede til at indrømme Hall en vid Margin i Tillid til hans »usvigelige Sans for Realiteter«, men vilde ikke være med til » at spille Kort« med Krig som Indsats for Holstens Udskillelse.

Konsekvensen af Tschernings Standpunkt var, at han vilde holde vore militære Magtmidler paa et defensivt Stade. Et befæstet København regnede han for »et Holger-Danske-Sværd« i en svag Mands Haand, en stærkere vilde tage det fra ham (jfr. 1807); derimod vilde Als være et passende Stottepunkt for Hær og Flaade. En Forsvarsstilling ved Dannevirke var ved sin Udstrækning, 11 Mil, en »Drømmestilling«. Man skulde være nøgtern, »der er ingen Ære i at gøre det ukloge; at kaste et Folk i Fordærvelse og Opløsning er heller ikke nogen Ære.«

1863 bragte Afgørelse: Holsten udskilles, og Rigsraadet vedtog Novemberforfatningen, Grundloven for Kongerigets og Slesvigs Fællessager. Krigen kom. For det forladte Danmark blev Grænsen ved Kongeaa den haarde Virkelighed. — Tscherning skriver til sin gode Ven, Gaardejer Jens Gregersen i Kundby ved Holbæk: »Jeg maatte græde, da jeg stemte Ja til denne sørgelige Fred.«[1])

[1]) Under Debatten i Folketinget om Rømningen af Dannevirke udtalte et Medlem (A. Hage), at vore Soldater »havde præsteret det utrolige, og maaske ingen anden Nation havde udholdt det, de havde udholdt paa dette Tilbagetog«. — Tscherning vilde ikke underkende de udstaaede Lidelser, men »naar

Efter Krigen stod vi med to Grundlove: Junigrundloven og den langt konservativere Novemberforfatning. Venstre holdt paa, at den første nu maatte være enegældende, Centrum og Konservative hævdede — og sejrede i den Anskuelse — at de to Love maatte samarbejdes; i Virkeligheden haabede de derved at kunne opnaa Indskrænkninger i den almindelige Valgret; ogsaa det gamle Frihedsparti frygtede — og havde egentlig altid frygtet — »Almuens raa Kraft«. Som Protest udtraadte Tscherning af Rigsraadet. — Der var Vaklen i Bøndernes Rækker, og det gik mod Forlig mellem »de store og de smaa Bønder«; Venstre vilde, naar alt kom til alt, hellere samarbejde med Godsejerne end med »Professorpartiet«.

Samarbejdet førte til det Grundlovsforslag, der senere blev Lov. Alm. Valgret bevaredes kun til Folketinget, mens de højestbeskattede, særlig det store Hartkorn, fik Hovedindflydelsen paa Landstingets Sammensætning. — Ved Valgene til den Rigsdag, der endeligt skulde vedtage den nye Grundlov, steg Nejstemmernes Tal stærkt, bl. a. ved den 72-aarige Tschernings Agitation; den 82-aarige Grundtvig lod sig indvælge (i Landstinget) for at give sit Nej mere Vægt. Men der samledes ikke Flertal mod Loven; man var kort træt, og der var Uro mod Syd, hvor Sejrherrerne fra 64 sloges om Byttet; der var en Fornemmelse af, at vort Hus maatte bringes i Orden. — Lige førinden Lovens Vedtagelse søgte Grundtvig og Tscherning forgæves Kongen for at faa ham til at nægte Loven sin Underskrift, og den 28. Juli 1866 var »Christian 9.'s Grundlov«, som Tscherning kaldte den, en Kendsgerning; Grunden var lagt til 35 Aars Forfatningskamp i Danmark.

Tscherning nedlagde straks sit Mandat som Folketings-

man siger, at her er Lidelser, som der ikke er Mage til, saa maa man kun vide lidt om, hvad Krig er«.

mand, og intet kunde formaa ham til at genoptage Rigsdagsarbejdet. Derimod skrev han stadig politiske Artikler. — Landsindsamlinger til Fordel for ham, til Mindesmærke og Mindegave, fik han lykkeligt afværget.

I Juni 1874 døde han. Han havde ønsket den simplest mulige Begravelse, en simpel Kiste, intet Følge, ingen Tale, og paa Graven højst en Mindetavle som den over hans Far; den bedste Erindring om ham vilde være hans Børns gode Opførsel og deres Dygtighed. I det lille Følge paa Garnisons Kirkegaard saas dog Kongens Adjudant. Venner satte senere en Sten paa Graven, og i Svinninge, hvor han gennem de mange Aar var blevet kaaret til Folketinget, rejstes en Mindestotte.

— — —

Et folkeligt-politisk Arbejde er et Arbejde paa langt Sigt, og Pionererne ser ofte ikke Resultatet. En vis Interesse faar da en Udtalelse af Monrad, da han 1882 var blevet indvalgt i Folketinget som Repræsentant for Middelfartkredsen: »Det forekommer mig, at saavel de Bønder, der talte for mig, som de, der talte mod mig, var mærkeligt begavede. Bondestanden synes i de sidste Aar at have gjort store Fremskridt.«

Litteratur:

Af A. F. Tschernings efterladte Papirer I—III.
Af Eleonore Christine Tschernings efterladte Papirer.
Tormod Jørgensen: Anthon Frederik Tscherning.
N. Neergaard: Under Junigrundloven. I—II.
Biografisk Leksikon.

1. MAJ 1929

Af *Franz Glienke.*

II DEL

Donbækkenet — Rostow — Stalingrad.

En skønne dag rullede toget med os tre delegerede gennem de udstrakte russiske landskaber. Vi skulle foretage en rejse gennem Sovjet-Unionens industricentrer, for selv at danne os et indtryk af de gigantiske resultater af femårsplanen. På den anden side skulle vi også være vidne til de skændselsgerninger, den kontra-revolutionære russiske intelligens havde begået i sine bestræbelser for at sabotere planen.

Netop i disse dage foregik processen i Moskva mod professor *Ramsin* og hans fæller fra Petersburg-universitetet. De var anklagede for at have benyttet deres exceptionelle indsigt i femårsplanens detailler til at sabotere den ved bevidst at udarbejde fejlplaneringer og -investeringer. Ved hjælp af sine medarbejdere, som han for størstedelen rekruterede fra den gamle czaristiske intelligens, satte professor Ramsin disse bevidst forfalskede planer i virkelighed.

Kolossale var de opbygningsarbejder, vi fik forevist dag ud og dag ind. Men ligeså enorme var de skændselsgerninger, som den industri-ekspert vi havde med som rejseleder, foreviste os. I Charkow havde vi beset et moderne klubhus, som var blevet bygget for fabriksarbejderne. Vi var begejstrede over bygningens storslåethed.

»Må sprænges i løbet af 3—4 år«, sagde vor rejseledsager tørt. »Huset har allerede en betænkelig hældning,

og synker uafbrudt i den sumpede undergrund.« »Pas på!« sagde han derpå advarende, men det var allerede for sent. Kammeraten fra Ruhr holdt sig om sit smertende hoved. Vi var gået ned ad en vindeltrappe, og ganske umotiveret løb der pludselig en svær jerndrager så lavt henover trappen, at enhver, der ikke kendte til fælden på forhånd, uvægerligt måtte komme til at stifte bekendtskab med afstiveren på denne ublide måde.

I *Dnepropetrowsk* så vi et ultramoderne stålvalseværk. Den tekniske og den politiske direktør foretog en rundgang gennem værkerne sammen med os. Opbygningen af fabriken var endnu ikke tilendebragt. I hvert fald så vi en mængde maskindele ligge i gården og bogstaveligt ruste op. Midt inde i fabriken så vi en iøjnefaldende ejendommelighed.

Fabriken havde fået tildelt en kæmpeopgave med fabrikation af jernstolper til vejbygning. Det hvidglødende, halvfærdige pressede jern blev grebet og løftet af to automatiske tænger, hvorefter en kæmpe-transportør bar det ca. 20—30 meter gennem luften, hen til en smed, der løsnede det fra tængerne, og lagde det på en ambolt, hvorefter han begyndte at hamre på det. Af ti stykker vi talte, fik han højst gjort de 3—4 færdige. Resten var enten gennembrændt eller blevet for kolde, og blev smidt hen i en bunke.

»Sabotage«, sagde direktøren forklarende.

Stålværkets bygmester havde indbygget en konstruktion, der var fyrretyve år for gammel, i dette moderne valseværk, og derved saboteret den helautomatiske proces. På mit spørgsmål om, hvorfor man lod alle de dejlige maskindele ligge i snavset og ruste op, svarede han, at disse maskiner og maskindele ikke passede ind i værket her, og at man ikke vidste, hvor i planen de skulle bruges.

Gauleiter i Hamburg Karl Kaufmann.

»Sabotage i fordelingsplanen.«

»Jamen, så må De da i det mindste dække dem til med presenninger, og stille dem til rådighed for planeringscentralen.«

»Vi har hverken tid eller presenninger. Femårsplanen må opfyldes.«

Jeg indså, at det var tidsspilde at forsøge at forklare direktøren det uselvstændige, og efter min mening virkelig sabotageagtige i hans holdning.

Vi tyskere forstår i temmelig høj grad at organisere, men var til gengæld bebyrdet af det kapitalistiske system. Russerne derimod har improvisations-evnen siddende i fingerspidserne, og endvidere havde de *magten*. Det skul-

le således ikke være vanskeligt at ændre en fejl som den omtalte. Det drejede sig ikke om først og fremmest at finde og straffe de skyldige. Det kom i anden omgang. Det drejede sig kun om en eneste ting: nemlig at opfylde planen til punkt og prikke.

Femårsprogrammet gennemført på fire år, på tre år, — ja endog på toethalvt år. Det var formlen for al produktion.

At sejre i en eller anden socialistisk konkurrence over en anden fabrik indenfor samme branche, — det var tidens løsen.

Forresten: Hvem sagde, at den kammerat på højere sted, til hvem man indberettede stridighederne indenfor sin produktionsgren, ikke selv var en sabotør? En Ramsin-type?

— — —

Donbækkenet. Dette navn fik en stedse mere fortryllende klang under vort ophold. Trods alle vanskeligheder voksede industrialiseringsplanen umiskendeligt for vore øjne. Donbækkenet var Ruslands Ruhr-distrikt. I løbet af nogle måneder opstod der et nyt fabriks-proletariat. Ordet »proletariat« havde dog her mistet sin oprindelige marxistiske betydning. I alle de fabriker vi besøgte, hævdede arbejderne, at de var overgået fra at være den besiddelsesløse klasse til at være den besiddende.

Dette forklarer også i nogen grad den russiske ungdoms eksempelløse indsats i de s. k. »stød-brigader«, — den hensynsløse udnyttelse af egen arbejdskraft til fordel for det kommende, med længsel imødesete »socialistiske selskabs-system«, som ifølge kammerat Stalin ville reducere klasseforskellene til et minimum.

I og med indførelsen af det socialistiske selskabs-sy-

stem, hvilket var det endelige mål for femårsplanen, ville kulak-systemet helt forsvinde og kulakkerne være likviderede som klasse.

Endvidere skulle det russiske folk ledes ud af analfabetismens mørke, og opdrages til selvstændigt tænkende mennesker.

Det socialistiske selskabs-system.

For den russiske arbejder af 1930 betød disse ord langt mere end et blot og bart politisk slogan. Det var et reelt og håndgribeligt begreb, dokumenteret ved kæmpeopbygningen af landet, ved oprettelsen af arbejder-universiteter, indretning af børnehaver og vuggestuer, bygning af nye, hypermoderne boliger, indførelse af socialistiske love til beskyttelse for de arbejdende kvinder.

Socialistisk selskabs-system, — det betød også at opfylde femårsplanen på fire — på tre — ja endog på toethalvt år.

Tre måneder varede rejsen gennem det kæmperige, der udgør den russiske union af sovjet-republiker.

Rostow. Stalingrad. Stor kongres i *Selmaschstroj*-fabriken. Tilbage til Dnepr. De kæmpemæssige dæmninger, der gør mange hundrede kilometer af Don-floden farbar. En afstikker til Sibirien. Ural.

Magnitorsk-kæmpeanlægget for udvindelse af erts.

Nowo-Sibirsk. Besøg i de mange, nyopførte byer, der vidnede om russisk dygtighed og vilje.

Dagslange jernbanerejser hid og did, — for til sidst pludselig at lande i *Leningrad*.

Hver dag var fuldt optaget af møder og samtaler.

Femårsplanen!

Også for mig var den efterhånden ved at blive et begreb. Hypermoderne fabriksanlæg — bygget op midt

på steppen — hvortil man kun kunne nå ad dårlige svelleveje. Bygningen af vejanlæg skulle først påbegyndes i den næste femårsplan. Elektriske kæmpeanlæg, — vidundere af teknik, som »desværre var værdiløse uden de udenlandske specialister fra »Siemens« eller »AEG«, da russerne ifølge specialisternes mening ikke var i stand til at betjene dem alene. Kantiner, hvorfra arbejderne, som kom direkte ude fra steppen, stjal knive og gafler og tog med sig hjem til stor fryd for direktøren, idet kulturens goder således kom ud til selv den fjerneste krog af kæmperiget.

I Leningrad og Moskva så vi de første varehuse, som uden rationering solgte forbrugsvarer til befolkningen. Produkter af femårsplanen. Selvom varerne endnu var behæftede med en ny produktionsgrens mangler og fejl, gav de dog befolkningen en smule kompensation for de umådelige anstrengelser, de havde påtaget sig under femårsplanens åg. Ind imellem så vi også mindre heldige ting, som man almindeligvis er tilbøjelig til at glemme, fordi man ser dem som et led i opfyldelsen af den store ides mål.

Jeg husker en nat i Rostow. Klokken var henved to, men vi var endnu ikke oplagt til at gå i seng. Pludselig fik vi lyst til at hente et eller andet i vor jernbanevogn. Vi ledte efter den på banegården, men fandt ud af, at den var blevet rangeret hen på et andet spor. Ganske uventet kom vi til at stå overfor nogle rødgardister, og så en flok tæt sammentrængte mennesker — mænd og kvinder mellem hinanden — blive stuvet ind i nogle jernbanevogne.

»Kulakker, der har gjort modstand«, forklarede vor ledsager pinligt berørt.

Vort gode humør ødelagdes ganske ved synet af de grædende børn i fangeflokken.

Vi erindrede en russisk bonde, som vi havde mødt tilfældigt, en dag vi var på en tur ude i det åbne land. Han råbte til os på volga-tysk: »Potemkin-landsbyer!*) Folket sulter«. Hvorefter han hurtigt vendte om og gav hesten sporerne.

I Moskva besøgte jeg min kvindelige tolks hjem. Selv var hun begejstret kommunist. Havde udmærket sig som elev på Lenin-skolen. Hun ikke blot talte og skrev engelsk, tysk og fransk flydende, men var samtidig fuldstændigt inde i de respektive landes kunstneriske-, litterære- og videnskabelige kultur, selvom det naturligvis var set i den marxistiske historieopfattelse. Faderen var en fabriksarbejder — fuldstændig upolitisk — og moderen en dybt religiøs kvinde af den gamle skole. Selve hjemmet var en blanding af gammel og ny russisk boligkultur. I hvert af stuens fire hjørner hang der en Ikon, og under hver af dem brændte en lille lampe med hellig olie. Flere gange daglig korsede moderen sig foran helgenbillederne, og datteren sagde leende til mig: »Hvad mener du, kammerat? *Mamutschka* er alt for gammel til at tro på en Lenin. Hun tror på Gud«.

Såvel dette hjem som andre, jeg besøgte, var præget af en tolerance overfor anderledes tænkende, som jeg ikke genfandt i Tyskland senere hen.

Moskva. Byen med de fyrretyve gange fyrre kirker. Metropolen. Kominterns By. Verdensrevolutionens by. Byen med de sammentrængte modsætninger mellem en uddøende og en opvågnende verden.

---

*) Udtryk for camouflage. Bluff. *O. A.*

Hvad mener De om Sovjet-Unionen?

Dette spørgsmål stillede *Mechlik,* »Pravda«s chefredaktør til mig. Jeg kunne ikke besvare det. I hvert fald ikke udelukkende positivt. Jeg kan end ikke besvare det i dag. Måske kan spørgsmålet overhovedet ikke besvares. Et »ja« eller et »nej« siger enten for lidt eller for meget.

I fire uger var jeg, sammen med *Egon Erwin Kisch,* »den rasende reporter«, blevet trukket gennem Moskva's fabriker. Vi havde fået den opgave at skrive en bog om den industrielle nyopbygning. Navnlig om, hvad der i særlig grad måtte tiltale eller mishage udenlandske gæster.

Til slut blev Kisch hængende i *Krasny-Proletari-fabriken,* medens jeg gik til *Sawol-Iljitsch-fabriken.* Sidstnævnte hed således — det var to af Lenins fornavne — fordi der en gang var blevet gjort et attentatforsøg mod ham på dette sted af en kvinde ved navn *Kaplem,* medlem af Social-Revolutionær Partiet. Jeg skrev tyve små noveller i løbet af disse fire, herlige uger. De handlede om alt muligt. Om drikfældige russiske arbejdere og deres helbredelse ved hjælp af særlige *løn-kiosker,* hvor i begyndelsen størstedelen af arbejderne måtte modtage deres penge under megen latter og halløj. Antallet blev mindre og mindre fra uge til uge, indtil der til sidst kun var et par enkelte uforbederlige drukkenbolte tilbage. Skamfølelsen var i det hele taget en faktor, som de russiske propagandaledere udnyttede med stor dygtighed.

Jeg skrev om kultur-brigaden, som pludselig kom og afbrød det hårde femårsplan-arbejde og spillede en lille sketch, i hvilken man gjorde nar ad og spottede en eller anden produktionsfejl for til sidst at anvise den rigtige løsning på problemet.

Eller om et bestemt rum i fabriken, på hvis dør der var fastgjort en skildpadde -- dumhedens og langsomhedens symbol. Endvidere skrev jeg et digt om frokostpausen, som ikke blot benyttedes til spisning, men hvor der ofte kom en eller anden af partiets store navne og diskuterede praktiske problemer med arbejderen ved drejebænken.

Hver dag havde et nyt problem. Enkle problemer med simple løsninger, — set med vestlige øjne. Men det var ikke så simpelt endda. Kammerat *Goppner* fra *Komintern* forklarede det engang for mig: »Kammerat, når man læser jeres aviser og hører jeres foredragsholdere, så forstår man, hvorfor I ikke kommer nogen vegne. I gør det hele altfor vanskeligt tilgængeligt. Ingen gider læse jeres leder-artikler. I virkeligheden skal de læses af hver eneste husmoder. I forstår overhovedet ikke den kunst at forklare folket vanskelige problemer med simple ord. I vil alle være Leninister og tror, at I ved at lære en masse Lenin-citater udenad bliver rendyrkede marxister. Men Lenins største kunst — den at tale enkelt og letfatteligt — har I aldrig lært. Og dette var forklaringen på den russiske propagandas succes: Vanskelighederne bliver omskrevet i en simpel formel og derefter forklaret ved hjælp af udtryksfulde billeder.

1. Maj 1930.

Vort ophold var ved at nærme sig afslutningen.

Mine tyve små noveller var blevet antaget af statsforlaget. Aftenen før den 1. maj slentrede jeg, sammen med kammerat *Paul Dietrich*, gennem Moskva, som jeg var kommet til at holde af. Dietrich var leder af Kominterns afdeling for massepropaganda. »I morgen må

du skrive en artikel til »*Rote Fahne*«, sagde han. »Vi kan tale nærmere sammen om det pr. telefon. Bagefter skal jeg give dig en liste over de paroler, der står på de enkelte virksomheders plakater, — du kan jo ikke russisk. Selve virksomhedernes navne kan tolken fortælle dig. Du behøver altså blot at vide navnet på virksomheden, så kan du se på listen, hvilken parole den har på sine plakater. Parolerne bliver nemlig udstedt af os i masse-agitations-bureauet.«

Moskva-floden løb gennem et hav af elektrisk lys. Fra »Zigbygningen« på den Røde Plads kastede vældige projektører deres lys henover pladsen og over Kreml. Fra alle større fabriker skød store strålebundter sig op i luften. »Femårsplan plus elektrificering betyder socialisme«.

Tidligt næste morgen indfandt vi os på den Røde Plads. Kun ved forevisning af adgangskort fra Komintern kunne man få lov at passere. Vi stod lige ved siden af Lenin-mausoleet, på en tribune, der løb langs med Kreml-muren. Den største masse-demonstration jeg har oplevet, skulle til at begynde. Soldaterformationer fra den røde hær optog en stor del af pladsen. Pludselig drønede et kanonskud. Den store port i Kreml-muren åbnedes, og marskal *Budjenny* kom ridende ud på pladsen. Samtidig kom *Voroschilow* ridende fra den modsatte side. Begge ryttere mødtes midtfor tribunen, hvor vi havde vore pladser. Uden at vi havde lagt særlig mærke til det, havde *Politbureau*'s medlemmer, med kammerat *Stalin* i midten, taget opstilling på Lenin-mausoleets tag. En orkan af jubelråb fejede henover pladsen. Voroschilow gav dagens parole, og det kommunistiske partis generalsekretær *Josef Stalin* hilste den Røde Hær. Så kom der bevægelse i massen. Pladsen gav genlyd af sange, og troppeformationerne begyndte at sætte sig i bevægelse.

Den store forbi-defilering af den Røde Armé og af arbejdere og bønder var begyndt. Som en mægtig flod skyllede den forbi os.

Med rungende stemme hilste generalsekretæren de forbimarcherende troppeafdelinger. Så begyndte formationerne fra Moskvas storindustrier at nærme sig. Det blev anset for en stor udmærkelse, at Stalin hilste storvirksomhederne ved navns nævnelse, sammen med et par rosende ord.

»Jeg hilser *Dynamo*'s arbejdere. De ukuelige forkæmpere for den sejrrige femårsplan på fire år.«

»Jeg hilser fabriken *Iljitsch* for dens trofasthed mod den socialistiske revolution.«

»Jeg hilser . . .«

Et tordnende: »Vi hilser kammerat Stalin, det sejrrige kommunistiske partis fører.« Dette svar blev i utallige variationer givet Stalin af den forbipasserende masse. Arbejdere. Bønder. Studenter. Den Røde Hær. Kavalleriet. Luftvåbnet. Kvinder. Skolebørn. Gymnastikhold.

Kolonne efter kolonne. I seksten, i toogtredive rækker. Et grandiost skue af bunden kraft, — sammenholdt af een idé. Tiden fløj afsted. Time efter time.

Efter Stalin talte Molotow. Han afløstes af Litwinow. Derefter Manuelski, Postischew og Losowski. Derefter Stalin igen.

Folkets og førerens store kampdag.

Henad eftermiddagen fik jeg lyst til at forcere den bevæbnede afspærring. Mit formål var egentlig at kigge lidt nærmere på opstillingen af en ny formation, men pludselig var jeg udenfor.

Jeg lagde hurtigt mærke til en ejendommelighed ved de russiske demonstrationstog. Menneskene drog stille og roligt ned ad gaden. Ikke en lyd kom over deres læ-

ber. Først da de nåede den røde plads, begyndte de at synge.

Menneskemængden var uoverskuelig.

Det var kun med største besvær jeg nåede »Prawda«s bygning, hvor jeg dikterede min beretning til »*Rote Fahne*« i Berlin.

Denne 1.-maj var den enorme propaganda-afslutning på oplevelserne i U. S. S. R. Næste morgen begyndte vi hjemrejsen til Tyskland.

Sammen med os rejste Heinz Neumann, Pieck og direktøren for »Unitos-forlaget«. Da vi nåede grænsen, stoppede kammerat Pieck et par dåser kaviar i sine rummelige frakkelommer.

»De russiske toldere er ofte så uforstående,« sagde han. — — — og så var vi atter ude i »kapitalismen«.

Alle rejsende styrtede omgående ud af kupeerne og ind på banegårdsrestauranten for at drikke nogle kopper sort kaffe. Også vi. Kaffe stod endnu ikke på femårsplanens program, og kaffe var således en ukendt vare i arbejdernes land. Den var en luksusartikel for det besiddende bourgeoisi, — af hvilke der endnu fandtes enkelte. Kaffe kunne kun fås i statens såkaldte »*Torgsin*«-*butiker*, hvor man kunne sælge guld- og sølvvarer og værdifuldt porcelæn mod betaling i levnedsmidler.

Som i en drøm så jeg de sidste par måneder glide forbi mit indre blik. Jeg huskede den dejlige dag jeg havde tilbragt i den Røde Hærs børnehjem i nærheden af Charkow. Her opdrog man, efter nye pædagogiske principper, de omstrejfende børn, — et af borgerkrigens sørgelige levn — til nye mennesker.

Jeg kunne endnu se den blonde, tolvårige dreng for mig, der havde haft en barndom som en forhærdet forbryder. En knippel og en brødskorpe, — det havde været

hans eksistensgrundlag. Nu skulle han være snedker og fortalte os, at »— hver gang jeg føler trang til at stikke af herfra, tænker jeg på, hvor skuffet kammerat Stalin bliver, hvis jeg gør det, og så forsvinder lysten helt.«

Jeg huskede også et andet barn. En fjortenårig pige med et ansigt så smukt, at hun godt kunne have siddet model til et af Boticelli's Maria-billeder. I tiårs-alderen havde hun ernæret sig ved prostitution. Nu studerede hun ved Charkow-Universitetet.

Jeg var kommet til den erkendelse, at Sovjet-Unionen af 1930 var både et pro og et contra for den kommunistiske verdensanskuelse.

En politisk smeltekedel. Et gigantisk eksperiment, som først kan kritiseres objektivt af en kommende generation.

SDP) er hovedfjenden.*

En måned var gået siden min hjemkomst fra Rusland. I Tyskland blev den politiske situation tilspidset dag for dag. Hitler havde allerede vundet sin første valgsejr. Ved indførelsen af en række nødforanstaltninger havde regeringen *Brünning* gjort sig upopulær i vide kredse af befolkningen. Den socialdemokratiske partiledelse formåede ikke at styrke *Weimar-republiken's* stedse mere vaklende prestige. Man begik den ene propagandistiske kapitalbrøler efter den anden. Socialdemokraterne var ikke stærke nok til at danne flertalsregering, men måtte gå ind i et koalitions-samarbejde med de borgerlige centrumpartier i et forsøg på at afværge det kommunistiske og det nationalsocialistiske stormløb. En klar erkendelse af de faktiske forhold burde imidlertid have afholdt de

*) Sozial-Demokratische Partei. O. A.

socialdemokratiske ledere fra at slå ind på denne vej. — Havde de dog blot erkendt den dødelige fare i dens fulde omfang!

Her ligger efter min mening den afgørende, historiske fejl i ledelsen af partiet. Socialdemokraterne havde sejret i 1930-valget under denne klare parole: »*Mod* panserkrydsere — *for* børnebespisning«. Under det hårde tryk fra det borgerlige centrumparti og det tyske folkeparti måtte man imidlertid efter valget gå ind *for* panserkrydsere og *mod* børnebespisning. Man var tvunget dertil, fordi de to støttepartier i modsat fald ville være gået i forbund med fascismen allerede i begyndelsen af 1930'erne. Det politiske billede af denne tid — årene 1930—32 — viser, at man indenfor socialdemokratiet kun havde øje for een virkelig fjende: kommunismen.

Indenfor partiets stærkeste bastioner — Preussen og Hamburg — anvendte man hensynsløst politiapparatet, som endnu var i socialdemokratisk besiddelse, i kampen mod denne fjende. Og man *måtte* anvende politimagten, thi kommunisterne havde erklæret, at socialdemokratiet var hovedfjenden.

Alt, hvad der havde med socialdemokratiet at gøre, blev bekæmpet med en rentud katastrofal intolerance. Kommunisterne gjorde sig de mest fortvivlede anstrengelser for at overbevise de socialdemokratiske vælgere om, at fascismen og den socialdemokratiske partiledelse i virkeligheden var en og samme ting. De opfandt udtrykket »socialfascisme« og udviskede derved den skarpe grænse mellem fascisme og socialisme, hvorved de ledede de politisk indifferente til at tro på fascismen. Resultatet af denne kortsynede slagords-politik blev da, at vælgermassen gradvis gled over i Hitlers lejr.

Det første Nazimøde.

»Slå fascisterne, hvor I møder dem.«

Trods alle forsikringer fra begge arbejderpartierne om, at Hitlers valgsejr kun betød de borgerlige partiers gradvise afgang ved døden, og at fascismen endnu ikke havde haft held til at gøre noget større indhug blandt arbejderne, fortsatte dette indhug dog fra dag til dag, hvilket til sidst foranledigede KPD til at fremsætte ovenstående uheldige formulering, hvis ophavsmand var Heinz Neumann.

I og med fremsættelsen af denne erklæring antog partiet officielt den individuelle terrors metode. Man overtog ubeset de revolutionæres taktik fra det gamle czarrige.

En aften skulle NSDAP-rigsdagsmanden, gauleiter *Kube* tale i *Saagebiel*-hallen. Atter var den smalle gade »Drehbahn« fyldt af en hærskare af mennesker, som så ofte før i Hamburgs politiske liv. Og alligevel var billedet et andet, allerede derved, at menneskene såvel i deres påklædning som i hele deres øvrige fremtoning viste, at de ikke tilhørte een bestemt befolkningsklasse, men kom fra alle samfundslag. Man måtte være blind for at undgå at lægge mærke til denne omstændighed.

SA-formationer kom marcherende til mødelokalet. Militærtrænede, som de var, gav de tilskuerne et indtryk af fasthed og enhed. Et enhedspræg, som vi altid havde stræbt efter i det kommunistiske parti, men som vi aldrig havde opnået. Aldrig *kunne* opnå.

Salen var overfyldt, da jeg kom ind.

»Nå — vil kommunisten nu også være nazi?« spurgte en granvoksen SA-mand, der for ikke altfor lang tid siden havde været ivrigt medlem af »Den Røde Marine«*). Nøj-

*) kommunistisk fraktion. O. A.

agtigt på minuttet blev mødet åbnet. Salen formelig druknede i en flod af røde faner. »Fascisme er ikke nationalsocialisme«, forkyndte nogle store plakater på væggen. (NSDAP holdt på dette tidspunkt ikke altfor meget af at blive indentificeret med den i Tyskland meget upopulære Mussolini). Fascismen var i miskredit i Tyskland, også hos de borgerlige partier. Men national-socialismen var altså noget andet. Det var »nationalsocialisme for alle hovedets og håndens arbejdere«. »Adolf Hitler giver jer arbejde og brød«. »Tyskland for tyskerne«. »Fred og frihed gennem kraft«. »National befrielse angår os alle«. Sådanne og lignende plakater på væggene forkyndte en simpel og uproblematisk løsning på alle dagens brændende spørgsmål. De talte tysk til tyskere.

I det øjeblik taleren besteg podiet, åbnedes de kort i forvejen lukkede porte, og en SS-kolonne i klædelige sorte uniformer skred midt ned gennem salen og tog opstilling foran talerstolen. De blev modtaget af tilskuerne med højlydt bifald. SA-folkene, som stod opstillet langs salens vægge, understregede yderligere det indtryk af magt, som blev meddelt en besøgende, der for første gang overværede et sådant møde.

Propagandalederen, Dr. Joseph Goebbels, var en meget fin kender af den menneskelige psyke. Han havde afstemt alt med en præcis følelse for massevirkningen. Hans intelligens opfattede lynhurtigt alt det brugbare i de marxistiske partiers masse-agitation og propaganda. Han kastede ingenlunde vrag på disse midler, men udnyttede dem og udbyggede dem på enhver måde. Han undslog sig end ikke for at benytte »Internationalen« med en omdigtet tekst, eller at indføre *skalmejen* — kommunistpropagandaens særeje — i SA-tropperne.

Kube var en fremragende taler. Folk slugte hvert ord,

der kom fra hans mund. Men det alene kunne ikke være forklaringen på successen. Også Socialdemokratiet og KPD rådede over fremragende oratoriske begavelser. I to timer, under hvilke han holdt tilhørerne i sin hule hånd, studerede jeg de tilstedeværendes ansigter. De fleste af dem var små næringsdrivende og håndværkere. Folk, der egentlig ønskede socialisme, uden at ville give afkald på privat-kapitalismens chance for at udnytte arbejderne. Endvidere var der tjenestemænd og funktionærer, som forlangte sit udkomme sikret, uden at behøve at erhverve den gennem en klassekamp.

For dem var foredragsholderens ord som sød musik.

Krisens virkninger blev stedse mere mærkbare. De politiske sammenstød i gaderne krævede større og større ofre for hver dag. Den personlige usikkerheds-følelse bredte sig stærkt. Den nimbus, der havde omgivet rigspræsidenten, blegnede mere og mere for hver dag der gik. Hindenburg var ikke længere den centrale skikkelse, som småborgerne kunne se op til og beundre. Han var blevet for gammel. Situationen i Tyskland krævede aktiv handling, hvis der skulle findes en vej ud af republikens nød.

Hitler, — handlingens mand, frontsoldaten, korporalen fra verdenskrigen — var blevet folkets nye afgud.

Hans program? Ord er ord. Kedsommelige. Hans *handlinger* banede vejen for ham. Hans SA-er med deres gå-på-mod, de fryglede SS-er, der gjorde det af med kommunismen, og hans klare valgtaler, der gav noget til alle samfundsklasser, — det var de midler, der bar ham frem. Han påstod, at han var *mod* borgerkrig — *for* fred og orden.

Talerens slutningsreplik druknede i forsamlingens bifald. Alle rejste sig spontant og stod med strakt højrearm. Horst Wessel-sangen brusede gennem lokalet. Kom-

munisterne påstod, at sangens digter var en ganske ordinær slyngel, — en alfons — hvilket der var blevet ført retsgyldigt bevis for. Ligemeget, — den der kunne skrive sådanne vers var åbenbart ikke en almindelig forbryder, mente folket.

»Die strasse frei den braunen batillonen« var på engang blevet hele Tysklands nationalsang.

(Fortsættes).

INDHOLD

Petter Dass. Digterpræsten paa Helgeland. Af sognepræst Peter Riemann 3

Politikeren Magnus Beringskjold. Af viceskoleinspektør T. Bundgaard Lassen 25

Da landsdommeren paa Bækkeskov blev myrdet. Af lærer Erling Petersen 30

A. F. Tscherning. En demokratisk aristokrat. Af lærer Gunnar Brier 44

1. maj 1929. II. del. Af Franz Glienke 63